

म. ग्रं. सं. ठाणें

विषय

किरकोड

सं. नं.

१६८३

~~१६८३~~ ६५०

प्राथिनासंग्रह

भागि

सामाजिक उपारना

म. ग्रं. सं. ठाणें

विषय

किरकोड

संग्रहालय क्रमांक

~~१६८३~~

लेखक

पुस्तकाचें नांव

सामाजिक उपारना

सन

१९१२

प्राथिनासंग्रह आणि

६५०

किरकोड

सं. ३५

अनु-६०

Vinayak Govind
Mande

22-7-97 }
Poona }

Mande

मयकराव ३५

प्रार्थनासंग्रह

आणि

सामाजिक उपासना.

व्यक्तींच्या व सामाजिक उपासनेच्या साहाय्यार्थ केले
ते

मुंबईत

इंडियन प्रिंटिंग छापखान्यांत छापिले.

सन १८८३ च्या १८०४.
+ ५८
किंमत ४ भाणे ८८२

सूचना.

ह्या पुस्तकाचे प्रार्थनासंग्रह आणि सामाजिक उपासना असे दोन विभाग आहेत. प्रार्थनासंग्रहांतील प्रार्थना निरनिराळ्या प्रसंगास, निरनिराळ्या मनोवृत्तींस, व मनुष्याच्या निरनिराळ्या स्थितीस अनुरूप अशा आहेत. सामाजिक उपासना अनेक भक्तांनीं एकत्र जमून करण्याच्या आहेत. तरी त्या एकेकासही सर्व काळीं उपयोगीं पडण्यासारख्या आहेत. आपण प्रत्यहीं जी ईश्वरोपासना करावयाची ती सामाजिक उपासनेच्या पद्धतीप्रमाणेंच सांग करावी. तींत त्या वेळच्या आपल्या मनाच्या स्थितीप्रमाणें विशेष प्रार्थना जीं करणें तीं मात्र आपल्या इच्छेप्रमाणें करावी किंवा प्रार्थनासंग्रहांतील कोणती प्रार्थना कोणत्या वृत्तीस अनुरूप आहे हें लक्षांत ठेविलें असतां त्यांतूनही घेतां येण्यासारखी आहे. कदाचित् सांग उपासनेस वेळच नसेल तर त्यावेळीं निदान प्रार्थनासंग्रहांतील प्रार्थना तरी वाचावी. निरनिराळ्या प्रसंगांकरितां ह्यणजे, प्रातःकालीं, भोजनकालीं, शयनकालीं, करण्याच्या ज्या प्रार्थना आहेत

त्यांचा त्या त्या वेळीं उपयोग करावा किंवा आपल्यास त्यावेळीं वाटेल त्याप्रकारें प्रार्थना करावी.

लेखी प्रार्थनेच्या संबधानें सामान्यतः एक गोष्ट लक्षांत ठेविली पाहिजे. ती ही कीं, मनुष्य ज्यावेळस प्रार्थना करावयास बसतें त्यावेळेच्या त्याच्या अंतःकरणाच्या भावनेस अनुसरून निघणारे जे त्याचे उद्गार ती त्याची खरी प्रार्थना होय. अंतःकरणाच्या भावना सदा सर्वकाळ सारख्याच असतात असें नाहीं. कित्येक भावना सर्वकाळ जागृत असतात व कित्येक कांहीं कांहीं प्रसंगीच जागृत होतात; तेव्हां अर्थात्च मनुष्याच्या निरनिराळ्या वेळेच्या प्रार्थनाही निरनिराळ्याच असल्या पाहिजेत. ही गोष्ट लक्षांत आणली ह्मणजे पूर्वी आपण किंवा दुसऱ्यानें लिहून ठेवलेली प्रार्थना आपण वाचणें हा गौण पक्ष होय हें उघड आहे. वास्तविक ह्मटलें ह्मणजे प्रत्येक वेळीं ज्याची त्याणें आपल्या चित्तवृत्तीस अनुसरून प्रार्थना करावी हें योग्य होय. पण हें ज्यांच्या हातून घडत नसेल त्यांस कांहीं साहाय्य व्हावें ह्मणून हें पुस्तक केलें आहे. ह्याचा उपयोग करणारानें ह्यांतील सर्व प्रार्थना एकवेळ वाचून ठेवून कोणती प्रार्थना कोणत्या वृत्तीस अनुसरून आहे हें वर सांगितल्याप्रमाणें लक्षांत ठेवावें किंवा तिजवर आपली

सं. ३५

(३)

कांहीं खूण करून ठेवावी आणि प्रार्थना करतेवेळीं आपल्यास जी प्रार्थना योग्य वाटेल ती त्याणें त्यावेळीं वाचावी. ह्याशिवाय त्यावेळीं त्यास कांहीं विशेष प्रार्थना करावीशी वाटल्यास तीही करावी.

नित्याच्या संसाराच्या व्यवसायांतून निघून एकदम प्रार्थनेस बसल्यास चित्त लवकर एकाग्र होत नाही; याजकरितां प्रार्थनेपूर्वी कांहीं ईश्वरस्तवनपर पद्ये गाणें हें फार उपयुक्त आहे, ह्मणून तीं गात जावीं, व तींही प्रार्थनेप्रमाणेंच निवडून घेत जावीं. प्रार्थनेनंतरही कांहीं पद्ये गाणें योग्य आहे. पद्यांचें प्रार्थनासंगीत ह्या नांवाचें पुस्तक प्रसिद्धच आहे.

प्रार्थनेच्यावेळीं चित्त एकाग्र होण्यास स्थल व वेळ हींही अनुकूल असावीं लागतात. स्थल जितकें निवांत, स्वच्छ, व रमणीय असेल तितकें चांगलें. नित्याच्या प्रार्थनेच्यावेळीं कांहीं कारणानें मन फार व्यग्र झालें असलें किंवा असावी तितकी फुरसत नसली, तर अशा वेळीं प्रार्थना न करितां त्या दिवशीं दुसऱ्या सोईच्यावेळीं ती करावी हें वरें. प्रातःकाळीं स्नानानंतर व रात्री निजावयाच्यापूर्वी ह्या वेळा साधारणतः सोईच्या आहेत.

स्त्रियांकरितां ह्मणून कांहीं प्रार्थना घातल्या आहेत. पण पुरुषांकरितां ज्या प्रार्थना आहेत त्यांतील पुरुषवाचक अशीं

झीं शब्दांचीं रूपें आहेत तीं फिरवून स्त्रीवाचक केल्यास व दुसरा कांहीं थोडा फेरफार केल्यास त्याही प्रार्थना स्त्रियांच्या उपयोगी पडतील, व त्याचप्रमाणें स्त्रियांच्या कित्येक प्रार्थना पुरुषांस घेतां येतील.

मुलांकरितां व स्त्रियांकरितां दिलेल्या प्रार्थना त्यांस पूर्णपणें समजत नाहींत, असें वाटल्यास त्या त्यांणीं प्रथम कोणापासून नीट समजून घ्याव्या आणि मग त्या वाचीत नाव्या. ह्या पुस्तकांतील कित्येक शब्द स्त्रियांस व मुलांस समजणार नाहींत असें वाटलें ह्मणून त्यांच्याकरितां अशा कठीण शब्दांचा कोश शेवटीं दिला आहे.

ह्या पुस्तकांतील सामाजिक उपासनांपैकीं पहिली उपासना परमेश्वराच्या आराधनेचा प्रकार ह्या नांवाच्या पुस्तकांतून घेतली आहे; प्रार्थनासंग्रहांतील कांहीं प्रार्थना व सामाजिक उपासनांमधील चवथी उपासना अशा धर्मशिक्षा ह्या पुस्तकांतून घेतल्या आहेत; व प्रार्थनासंग्रहांतील ११ वी प्रार्थना गुजराथी बालसंध्योपासना ह्या पुस्तकाच्या आधारानें लिहिली आहे. बाकी सर्व नव्या रचलेल्या आहेत.

ईश्वरोपासना.

ह्या सर्व जगताचा उत्पन्नकर्ता, त्याचा शास्ता, आणि पालक जो सर्वसमर्थ मायनाप त्याची प्रत्यहीं उपासना करणें हें मनुष्यमात्राचें कर्तव्य होय. परमेश्वराच्या उपासनेचीं उद्बोधन, स्तवन, ध्यान आणि प्रार्थना अशीं चार अंगें आहेत. सर्वकाळ प्रापंचिक व्यवहारांत मन गुंतलेलें असल्यामुळें तें परमेश्वराविषयीं विचार करण्यास योग्य नसतें, त्यास प्रापंचिक व्यवसायांतून काढून ईश्वरोपासनेस योग्य करणें हें उद्बोधन. परमेश्वराचे नित्य आणि परमावधिक असे जे धर्म त्यांच्या मननाच्या योगें उत्पन्न होणारी जी अनन्यभावेकरून प्रीति व पूज्यबुद्धि तिचें प्रदर्शन करणें व तो अमर्याद कारुण्य व स्नेह यांच्या योगें आमचें शरीर व आत्मा यांचें रक्षण करितो अशी आपली मति झाली असतां त्याजविषयीं सहज उत्पन्न होणारी जी कृतज्ञताबुद्धि तिचें प्रदर्शन करणें हें स्तवन. ध्यान ह्मणजे सर्वव्यापकत्व, सर्वज्ञत्व, अनन्तशक्तिमत्व, परम कारुणिकत्व आणि शुद्धत्व हे जे त्याचे धर्म त्यांचें मनन करून ज्ञानचक्षूंनीं त्याला साक्षात् पाहाणें. आमची वृत्ति शांत कर, आमचा आत्मा विमल राख, पापापासून आह्मांस मुक्त कर असें त्याजपाशीं मागणें ह्याला प्रार्थना

हणार्थे. हीं चारही अंगें यथायोग्य रीतीनें एकत्र मीलित असलीं हणजे परमात्म्याची वास्तविक उपासना होते.

आमची ईश्वराविषयीं पूज्यत्वबुद्धि व खरा कृतज्ञताभाव हीं अंतःकरणामध्ये जागृत होऊन त्यांच्या अन्वये योग्य वर्तन झालें आणि ईश्वर आपल्या सन्निध वास करित आहे असा साक्षात् अनुभव होण्याची उत्कंठापूर्वक इच्छाही पूर्ण झाली आणि आपला उद्धार व्हावा ही इच्छा सफल झाली हणजे ह्या प्रकारच्या आराधनेचा उद्देश सिद्धीस गेला असें समजावें. ह्या चार मनोधर्मांतून कांहीं एकाचें प्राप्त असून इतरांचा अभाव अथवा कमतीपणा असतो असें कित्येक प्रसंगीं घडतें; उदाहरण, अकस्मात् अचित्तित असा आपणास कांहीं लाभ झाला हणजे कृतज्ञताबुद्धि प्रवृत्त होते, किंवा दुःख आणि यातना प्राप्त झाल्या हणजे दृढ भावानें ईश्वराचा आह्वी धांवा हणजे प्रार्थना करितों. अशा रीतीनें प्रसंगानुसार मनोवृत्ति प्रज्वलित होणें हें स्वाभाविकच आहे आणि तिचा निरोध केला हणजे बहुधा वाईट फळ होतें. परंतु साधारण उपासना चारही अंगांनीं परिपूर्ण अशी असली पाहिजे, हणजे तेणें-करून आपल्या अंतःकरणाचे सर्व प्रकारचे भाव प्रज्वलित होऊन समाधान होतें.

प्रार्थनासंग्रह.

प्रातःकालच्या प्रार्थना.

प्रार्थना १ ली.

(निजून उठल्यावर करावयाची).

श्लोक.

लोकेश चैतन्यमयाधिदेव मांगल्य विष्णो भवदाज्ञयैव ॥
हिताय लोकस्य तव प्रियार्थं संसारयात्रामनुवर्तयिष्ये ॥१॥

अर्थ— हे जगदीश्वर, हे चैतन्यमय परमेश्वर, मंगलमय, सर्वव्यापक प्रभो, तुझ्याच आज्ञेनें लोकहितार्थ आणि तव प्रीत्यर्थ मी आतां प्रपंचकृत्यांस प्रवृत्त होतो.

हे जीवनदात्या प्रभो, तुझ्या परमकृपेनें रात्रीच्या सुखदायक निद्रेंतून मी जागृत झालों आहे; आणि आतां दिवसाचे व्यवसाय करण्यास प्रवृत्त होणार; तेव्हां अशा समयीं तुजसमोर येऊन तुझे दर्शन घ्यावे आणि तुझी प्रार्थना करावी हें मला अवश्य आहे. तुझ्या कृपेनें जी मला निद्रा प्राप्त झाली तेणेंकरून कालच्या उद्योगापासून झालेले श्रम दूर

होऊन आजचे उद्योगधंदे करण्यास मला उमेद व हुशारी आली आहे. मी अयोग्य वर्तन करून, पाप संचित करावे, अशी तुझी इच्छा नाही परंतु पुण्याचरण करून पापनिवृत्त होत्साता, ज्या गोष्टींनीं माझ्या ऐहिक व पारमार्थिक सुखाची वृद्धि होईल त्याच गोष्टी मी आचराव्या असा तुझा हेतु आहे. तर हे सर्वसमर्थ परमेश्वर, तुझ्या प्रबल शक्तीनें ह्या दिवशीं मी कोणत्याही पापांत अथवा संकटांत पडणार नाहीं असें तूं कर. ज्या माझ्या कृत्यांनीं तुला संतोष होईल, तींच करण्याची माझी आज बुद्धि असूं दे, ही तुझेजवळ माझी अनन्यभावे प्रार्थना आहे.

प्रार्थना २ री.

हे भगवन्, हा नूतन दिवस उगवला आहे. ह्या दिवसांत मला जे जे सुखाचे व आनंदाचे तसेच दुःखाचे व संकटाचे प्रसंग येतील, त्या सर्व वेळीं मी तुझ्याच आश्रयानें असावे. ह्या सर्व दिवसांत मी जें जें करीन तें तें तुझ्या प्रीत्यर्थ मी करावे, ह्यासाठीं माझ्या अंतःकरणांत तुजविषयीं प्रेम उत्पन्न होवो. तूं जो मार्ग मला लावून दिला असशील त्याच मार्गांनीं मी निश्चयानें चालून, त्या मार्गांनीं जात असतां मला जे

कष्ट होतील ते सहन करण्याची शक्ति दे. तूं ह्या दिवसांत माझ्या अंतःकरणांत वास कर आणि सुखांत तसेंच दुःखांत मी तुझा स्तव व प्रार्थना करावी अशी मला बुद्धि दे.

प्रार्थना ३ री.

हे सर्वव्यापी भगवन्, मी तुझ्या कृपेनें हा नूतन दिवस पहात आहे, याबद्दल मी तुझा फार उपकारी आहे. आमचा उत्पन्नकर्ता तूच आहेस आणि प्रत्यहीं जें नवें नवें सामर्थ्य आह्मांस प्राप्त होतें, तें तुझ्याच कृपेनें होतें. याजकरितां भगवन्, हें जीवित माझे नव्हे तर तुझेच आहे असें मला सतत वाटूं दे. आजच्या ह्या दिवसांत मी तुझ्या आज्ञेप्रमाणें निश्चयानें वर्तन करावें अशी तूं कृपा कर. माझे अंतःकरण प्रेम-भरित होवो. तूं जो आमचा पिता त्या तुझ्या इच्छेवर दृष्टि देऊन व तुझ्या पवित्र आज्ञा मान्य करून ह्या बालकानें रहावें असें कर. तूं आह्मांस जे नियम लावून दिले आहेस त्यांपैकीं कोणताही नियम माझ्या लक्षांत आला असतां मी आपली स्वार्थबुद्धि व मनाची अनावर ओढ ह्यांस एकीकडे ठेवून तुझ्या नियमांस शिरसावंद करावें असें कर.

विविध मनोवृत्तीस अनुसरून प्रार्थना.

प्रार्थना १.

नित्यं शुद्धं निराभासं निगकारं निरंजनं ।

नित्यबोधचिदानंदं तं सर्वेशं नमाम्यहं ॥

हे परमात्मन्, तू नित्य आहेस; तू शांतस्वरूप आहेस. तुला अनन्यभावानें शरण आलें असतां चित्ताची शांति होते आणि इहलोकीं व परलोकीं सुख प्राप्त होतें असा आमचा पूर्ण विश्वास आहे. परंतु आमचें चित्त रात्रंदिवस नाना-प्रकारच्या विषयांत निमग्न होऊन आह्मी तुला सर्व प्रकारें विसरून जातों याकरितां हें जें आमचें अत्यंत विषयासक्त अंतःकरण तें आपल्या गूढ व विलक्षण सामर्थ्याच्या योगें आपल्याकडेस ओढून घे, आणि तुझें ध्यान, भजन, स्तवन व प्रार्थना हीं कशीं करावीं हें आह्मांस शिकीव. तुझ्या कृपे-विणें ही गोष्ट केवळ आमच्या सामर्थ्यानें आह्मांस सर्वथा साध्य नाही हें आमच्या प्रत्ययास आलें आहे. अतएव जगदात्मन्, तूंच होऊन ही अत्यंत विषयासक्ति नाहीशी करून आमचा मायबाप जो तू त्या तुजप्रत येण्याच्या मार्गास आह्मी लागूं असें कर.

प्रार्थना २.

अज्ञानतिमिरांधस्य ज्ञानांजनशलाकया ॥

चक्षुस्त्वमीलितं येन तस्मै विश्वात्मने नमः ॥

पहाणारा जो आहे त्याला तुझे रम्य, आनंदमय, मंगल, सत्यमय, वत्सल असें स्वरूप वाद्य विश्वामध्ये, अंतःकरणामध्ये आणि मनुष्यांचा जो युगानुयुग चालत आलेला व्यवहार त्यामध्ये अति सोज्ज्वळपणे दृश्यमान होतें आणि त्या मनुष्याच्या अंतःकरणांत ह्या दुःखरूप प्रपंचामध्ये धैर्य, आनंद आणि शांति हीं वास करितात. परंतु हें तुला पहाण्याचें सामर्थ्य आह्मांमधून नष्ट झालें आहे. आणि तूं वत्सल मायत्राप आमच्या सन्निध असून, बालकास भिंतीच्या आड राहिलेली माता जशी दिसत नाही तशाप्रकारें दिसत नाहींसा होऊन आह्मी शोकाक्रांत होतो आणि अशाचमुळे आह्मी सत्य आणि मंगलमय जो मार्ग तो सोडून असत्य आणि पापी अशा मार्गाचें अवलंबन करितों. तर याप्रकारें अज्ञानरूप तिमिरानें वेष्टित असे जे आमचे चक्षु त्यांस ज्ञानरूप अंजनाच्या शलाकेनें स्वच्छ कर आणि आह्मांस सर्वत्र तूं दिसशील असें कर.

प्रार्थना ३.

अभंग.

ठाकलोंसें द्वारीं । उभा याचक भिकारी ॥ १ ॥

मज भीक कांहीं देवा । प्रेमभातुकें पाठवा ॥ २ ॥

हे देवा, मी दीन रंक आहे; मी भिकारी आहे; माझ्या हृदयांत प्रेमाचा लवलेशही नाही, ह्मणून तुझ्या दारीं भिक्षा मागावयास आलों आहे. मी फार वेळ उभा राहिलों आहे, मजवर कृपा करून मला प्रेमाची कांहीं भिक्षा घाल. बाह्य विषयांच्या गोडींत चित्त इतकें निमग्न झालें आहे, कीं तुझी मला आठवणही होत नाही. वाचनें तुझे नाम उच्चारितों, कानांनीं तुझे गुण ऐकतों, भक्तांनीं केलेलीं तुझीं स्तोत्रें पाठ करितों, परंतु अंतःकरण प्रेमयुक्त होत नाही, मन तुझ्या ध्यानीं तल्लीन होत नाही, तुझ्या भेटीसाठीं आतुर होत नाही, तुझ्या भेटीनें आनंदित होत नाही. तुझे प्रेमळ भक्त तुझे गुण गाऊं लागले असतां त्यांचें अंतःकरण प्रेमानें भरून जातें, त्यांचीं मुखें प्रेमानें प्रफुल्लित होतात; त्यांच्या नेत्रांतून प्रेमाश्रु वाहू लागतात; त्यांस तुझा समागम झाला ह्मणजे दुसऱ्या कशाचेंही भान रहात नाही; प्रेमरस अनुभवीत असतां त्यापुढें धन-

द्रव्य, मानप्रतिष्ठा, सर्व कांहीं बाह्य ऐश्वर्य तुच्छ वाटतें; परंतु मी दरिद्री, मजजवळ प्रेम नाही, माझे हृदय विषयलोभानें भक्तीविषयीं पाषाणासारखें कठीण झालें आहे, तुझी अनंत कृपा पाहूनही माझ्या चित्तास द्रव येत नाही; आपल्या पातकांचें स्मरण झालें ह्मणजे मी तुला भयानें हाका मारितों, परंतु चित्त कळवळावें तसें कळवळत नाही; विचाराअंतीं तूच मला सर्व कांहीं आहेस असें वाटतें, परंतु तुझ्या ठायीं प्रीति जडत नाही; बाह्य विषय मनाला ओढून घेतात, त्यांच्या ठिकाणीं सर्व प्रीति अर्पण झाली आहे. क्षणिक सुखांत मन गुंगलें आहे, यामुळें खऱ्या सुखाला कारण जें तुझ्या ठायीं प्रेम तें मला प्राप्त होत नाही. ह्मणून मी प्रेमाचा भुकेला याचक तुजपाशीं आलों आहे. आतां तरी तुझ्या ठायीं माझे मन जडूं दे, या कठीण हृदयास द्रव येऊन त्यांतून प्रेमाचा पाझर सुटूं दे, आणि माझा जीव अखंड प्रेमानंदाचा अनुभव घेऊंदे.

प्रार्थना ४.

पतीतपावना । दीनानाथा नारायणा ॥ १ ॥

तुझे रूप माझे मनीं । राहो नाम जपो वाणी ॥२॥

हे दीनदयाळा देवा, आह्मां जीवांनां तुजवांचून कोण आ-

श्रयदाता आहे? आह्मी दुर्बल, पापविचारांनीं, पापवासनांनीं आणि पापाचरणांनीं पतित झालों आहों, या पापापासून आह्मांस कोण सोडवील? आह्मी अमंगळ झालों आहों, आह्मांस कोण शुद्ध करील? पतितांस पावन करणारा तूच एक समर्थ आहेस, आह्मी पापाच्या प्रवाहांत वाहात चाललों आहों, आह्मी दीन, अनाथ, आह्मांस यांतून कोण बाहेर काढील? तू दीनांचा त्राता आहेस, तू दीनांचा सखा आहेस, तू दीनदयाळ आहेस, असें साधुजन आपल्या अनुभवानें आह्मांस सांगतात, त्यावर विश्वास ठेवून आह्मी तुला शरण आलों आहों. तू सर्व विश्वाचा धनी, आह्मीं तुजवांचून कोणाकडे जावें? जे तुझी भक्ति करितात, त्यांचा तू प्रतिपाळ करितोस, ह्मणून भावेंकरून आह्मी तुला विनवितों. तू आमच्या प्राणांचा रक्षणकर्ता, तू सर्वसमर्थ, आमचें संकट दूर कर. आमचें मन सदां तुझ्या स्वरूपीं लीन होऊन राहिल असें कर. आणि आमची वाणी आनंदानें तुझीं नामें गावो, अशी कृपा आह्मांवर होऊं दे.

प्रार्थना ५.

आतां घेई माझे । भार सकळही ओझे ॥

काय करिशी होई वाड । आलों पोटाशीं दगड ॥

तूंचि डोळे घाती । होई दीपक सांगती ॥

तुका ह्मणे काहीं । विचाराया चाड नाही ॥ १ ॥

हे दयाळू देवा, या संसारांतील मोहपाशांत मी पडलों आहे. कामक्रोधादिक प्रवळ विकारांच्या योगानें अगदीं पराजित होऊन कर्तव्याच्या भारानें मी वांकलों आहे. हें माझे ओझे तुजवांचून कोण उतरील ? माझे कर्तव्य इतकें मोठें आहे, आणि मी इतका दुर्बळ झालों आहे कीं माझ्यानें त्यांतून थोडासा अंश देखील होत नाही. अशा प्रसंगीं मला तुजवांचून कोण साह्य करील ? माझा भार कोण उतरील ? हे पित्या, तुझीं दुसरीं लेकरें सतत तुझी आज्ञा परिपालन करून तुझे मंगल हेतु सिद्धीस नेतात. तूं दिलेल्या बुद्धीचा आणि शक्तीचा चांगला उपयोग करून तुजवर भार न घालतां कृतार्थ होतात. परंतु मी तुझे अज्ञान लेकरूं, तुझे ह्मणवून तुझे अपेक्षित कार्य करण्यास समर्थ होत नाहीं, तूं दिलेल्या बुद्धीचाही उपयोग चांगला करूं शकत नाहीं, ह्मणून एखादें दुर्बळ बालक जसें सर्व प्रकारें आपल्या मातापितरांवर अवलंबून रहातें, तसा सर्व प्रकारें मी तुजवर अवलंबून आहे. माझे खरें कल्याण कोणतें तें मला कळत नाहीं तें कळण्यास मला ज्ञानाचें साधन नाहीं. तें प्राप्त करून घेण्याचा मार्ग

मला दिसत नाही व तो मार्ग दाखविणारा वाटाड्याही कोणी ह्या जगांत दिसत नाही. तस्मात् हे देवा, तूच माझा वाटाड्या हो, तूच माझी ज्ञानजोति पाजळून माझा वास्तविक कल्याणाचा मार्ग मला दाखीव. आणि मला त्या मार्गांत आपल्या संगतीचा लाभ देऊन ज्या स्थानीं गेलें असतां पुनः पतन होणार नाही व तुझ्या भेटीस अंतर पडणार नाही अशा स्थानीं मला तूं नेऊन ठेव. माझ्या दोषांचा मी विचार केला ह्मणजे मला कांहींच सुचेनासें होतें. तूं पतीतपावन, सर्व दोष हरण करणारा आहेस. तुझ्या कृपादृष्टीनें माझा सर्व पापमळ नष्ट होऊन तुझ्या संबंदास उचित असें मी पवित्र लेंकरूं होईन असें कृपा करून कर.

प्रार्थना ६.

आतां माझ्या भावा । अंतराय नको देवा ।

आलें भागा तें करितों । तुझे नाम उच्चारितों ।

दृढ माझे मन । येथ राखावें बांधोन ।

तुका ह्मणे वाटे । नको फुटों देऊं फाटे ॥ १ ॥

हे मायबापा, लहानपणच्या अज्ञानामुळे, संसारांतील अनेक व्यवसायांमुळे, व अनेक मतांच्या घोटाल्यामुळे मला ह्या ज-

गांत तुझ्या अस्तित्वाचें भान बहुत दिवस नव्हतें. नानाप्रकारच्या तर्कवितर्कांनीं मन व्यग्र होऊन संशयजालांत पडलें होतें. कोठेंच आश्रय दिसेनासा झाला होता. मनास सत्य असें कांहींच वाटेनासें झालें होतें. ह्या जगाची उत्पत्ति कशी होते, स्थिति कशी होते, व ह्याचें पर्यवसान कोणीकडे, ह्याला कोणी वर्तविता आहे कीं नाहीं, मरणानंतर आपली काय गति होणार किंवा आपला सर्वथैव नाश होणार, इत्यादिक गोष्टींचें निश्चित ज्ञान होणें शक्य नाहीं, असा मनाचा निर्धार होऊन तें उदासीन झालें होतें, अंतःकरणावर आंधेरी आली होती, व ह्या स्थितींत माझा जीव अतिशय तळमळत होता. परंतु धन्य तुझी लीला देवा, अनुपम तुझी करुणा, अशा तुला विसरणाऱ्या अधम जीवाचाही क्लेश दूर करून त्यास कल्याणाच्या मार्गी लावण्याचा तुझा जो मंगल हेतु व तदर्थ ज्या तुझ्या अतर्क्य युक्ति त्याही धन्य होत. अशा उदासीन अवस्थेमध्ये आपल्या कांहीं आज्ञांकित लेंकरांचीं, आपल्या प्रेमळ भक्तांचीं, कळवळ्याचीं वचनें, मज दीनास तूंच वाचावयास व ऐकावयास कळविलेंस आणि त्यांच्या त्या बोधजोतीचा प्रकाश माझ्या अंतःकरणावर पाडून, मला आपल्या स्वरूपाची व त्याच्या प्रेमळ भक्तीची ओळख करून दिलीस आणि आपल्या

अस्तित्वाविषयीं, कर्तृत्वाविषयीं, पूज्यत्वाविषयीं माझ्या शून्य अंतःकरणांत भाव उत्पन्न केलास, आणि पुष्कळ दिवसांची तळमळ नाहीशी करून नानाविध संशयांचें जाळें तोडून टाकिलेंस. तूं परम दयाळू मायत्राप प्रेमदृष्टीनें मजकडे पाहून अमृतप्राय वरदहस्त माझ्या मस्तकीं ठेऊन मला असें ह्मणतोस, लेंकरा, तूं आज पुष्कळ दिवस मजपासून दूर भटकत होतास व तेणेंकरून फार व्याकूळ झाला होतास तो पुनः मजपाशीं आलास तेणेंकरून मी फार संतुष्ट झालों आहें, आतां स्वस्थ ऐस, भिऊं नको; तुला काय पाहिजे असेल तें निःशंकापणें मजपाशीं माग. तर आतां देवा मी तुजपाशीं काय मागूं? तूं मला भावरूप दृष्टि देऊन आपलें प्रेममय दर्शन दिलेंस, आपलें अमृतमय स्वरूप दाखविलेंस तेणेंकरून मी कृतार्थ झालों. आतां माझें मागणें इतकेंच आहे कीं हा जो तुझ्या ठायीं माझे चित्तांत भाव उत्पन्न झाला आहे हा सतत दृढ राहो. कोणत्याही प्रापंचिक व्यावृत्तीनें यास अंतराय न होवो. आतां सतत तूं माझ्याजवळ आहेस. मी तुझीं मधुर नामें उच्चारून तुला हांका माराव्या आणि ऐहिक व्यवसायांच्या पटलाआड तूं झालास तरी लागलेंच पुनः तुजपाशीं यावें. मनाची ओढ सतत तुजकडे असावी. तूं जी कल्याणाची वाट दाखविली

आहेस ती सोडून क्षणमात्रही मी जाऊं नये. या वाटेच्या दो-
हीं वाजूस दिसण्यामध्ये फार सुंदर व मोहक; परंतु परिणामीं
नाशकारक अशीं ऐहिक फळें वृक्षांवर ओथंबलेलीं दिसताहेत.
वाट सोडून तीं ध्यावयास जावेंसें वारंवार वाटतें. परंतु ह्या
वाटेस अशाप्रकारचे फांटे फुटूं देऊं नको. तुझ्या बोटाकडे
नजर देऊन तुजवरून दृष्टि न काढतां मी तुजसन्निध येऊन
पोंचेन आणि तुझ्याठायीं शाश्वत निष्ठा पावेन असें कर. ह्याहून
श्रेयस्कर काय आहे?

प्रार्थना ७.

ही पृथ्वी, हें आकाशमंडल, हे पर्वत, हा समुद्र, हें सुंदर,
रम्य आणि शोभिवंत असें विश्व पाहून माझा आत्मा उल्लसित
होतो. अनादि, अनंत, शांत, आनंदमय, असा जो तूं पर-
मात्मा, तो माझ्या डोळ्यांपुढें उभा आहेस, अशा प्रकारचा प्र-
त्यय होऊन, अंतःकरण आनंदानें आणि औत्सुक्यानें परिपूर्ण
असें होतें. अंतःकरणापुढें शाश्वत, आनंदमय, अनंत असा
लोक येऊन उभा रहातो, आणि माझी वृत्ति तल्लीन
होते. याप्रकारेंकरून, आपल्या अवर्णनीय स्वरूपाचें ज्ञान
होऊन मनुष्य हा क्षुद्ररूपी प्राणी राहूं नये तर त्याला

उत्तरोत्तर उन्नति प्राप्त व्हावी एतदर्थ योजना चोहींकडे परमात्मन् तूं केली आहेस. अंतःकरणाच्या ठायीं सत्याविषयीं जें ज्ञान होण्याचें सामर्थ्य ठेविलें आहेस, ज्याच्या योगें सत्य जें तें सतत शाश्वत सत्यच आहे त्याचा कसाही प्रसंग आला तथापि अतिक्रम होतांच नये असा अंतःकरणाचा प्रत्यय होतो, त्या सामर्थ्याच्या योगेंकरून शाश्वत सत्यस्वरूप जो तूं तोही हृदयापुढें उभा रहातोस. मनुष्याच्या व्यवहारामध्यें नानाप्रकारचीं पापें, दुष्कर्में, चाललीं आहेत, अशा प्रसंगीं त्यांचा तिठकारा येऊन सत्य, योग्य, शुभ, मंगलमय, असें जें काहीं आहे त्याचें ज्ञान स्पष्टपणें अंतःकरणांत उत्पन्न होऊन त्याविषयीं पूज्यबुद्धि उदित होते, तद्वाराही शाश्वत सत्यस्वरूप मंगलस्वरूप तूं प्रत्यक्ष ह्या अंतःकरणास गोचर होतोस. आपल्या इष्टमित्रांवर अपत्यांवर, मातापितरांवर जें साहाजिक रीत्या निःसीम प्रेम अंतःकरणांत उदित होतें, ज्याच्या योगानें कितीही ऐहिक प्रकारें आपला नाश झाला तथापि मनुष्य त्याची गणना करीत नाही, तद्वारा प्रेम हें शाश्वत, अबाधित असें अति उन्नत तत्व विश्वाच्याठायीं नांदत आहे असा प्रत्यय होऊन आणि ह्या सर्व बाह्य विश्वाची रम्य स्थिति पाहून जगताचा आत्मा जो तूं तो माझा परम वत्सल पिता आहेस, याप्रमाणें

साहजिक ज्ञान माझ्या अंतःकरणामध्ये उदित होतें. अशा अनेक प्रसंगीं ह्या प्रकारची जी विलक्षण अंतःकरणाची वृत्ति होते तिचा साक्षात् मी अनुभव घेतों, तिजविषयीं किमपि संदेह नाही. ह्याप्रमाणें आपल्या अनादि अनंत, शाश्वत, आनंदमय, परमपवित्र, मंगलमय, परमवत्सल, प्रेमळ स्वरूपाचें ज्ञान साहजिक रीतीनें मनुष्यास व्हावें एतदर्थं तूं विविध योजना केल्या आहेस, परंतु त्या सर्व तुझ्या योजना आह्मी फुकट घालवितों. कामक्रोधादिकांच्या स्वाधीन होऊन, विषयांच्या ठायीं आसक्त होऊन ज्या अंतःकरणांतीं तत्वाच्या योगेंकरून या मृत्युलोकाचा स्वर्गलोक होण्याचा संभव आहे, ज्याच्या योगेंकरून क्षुद्र आत्मा हा अत्यंत मोठ्या योग्यतेस पावण्याचा संभव आहे, ज्याच्या योगेंकरून अशा प्रकारची शांति, अशा प्रकारचा आनंद प्राप्त होण्याचा संभव आहे कीं त्यापुढें सर्व पृथ्वीच्या ऐश्वर्यानें होणारा आनंद तुच्छ आहे तें अमोत्य तत्व आह्मी सर्वथा व्यर्थ घालवितों. अमोत्य रत्न सांपडलें असून, त्याची किंमत आह्मांस समजत असून, उन्मत्ताप्रमाणें आह्मी फेंकून देतां. ह्याप्रमाणें परम शोचनीय दशेप्रत पावलों आहों. तर ज्ञापेक्षां हा दीन आत्मा उन्नत दशेस पांचावा असा तुझा उद्देश तुझ्या योजनांच्या योगेंकरून स्पष्ट दिसून येतो, आणि

ज्यापेक्षां निःसंशय तूं ह्या आत्म्याचा वत्सल मायबाप आहेस, त्यापेक्षां ह्या स्थितीतून ह्या दीनाचा उद्धार कर. ही जी दुर्निवार विषयासक्ति, हें जें कामक्रोधांविषयीं दास्य, यांतून सोडवून तें अंतःकरणांतील दिव्य तत्व विकसित होईल आणि तद्योगें सर्व सृष्टीमध्ये, अंतःकरणामध्ये, मनुष्याच्या व्यवहारांमध्ये, तुझे स्वरूप दिसून तुझ्याठायीं हा आत्मा निमग्न राहिल, सर्व आपली ऐहिक कर्तव्यें तुजकडे दृष्टि लावून तुझी इच्छा मनामध्ये आणून तदनुरूप करीत जाईल असें कर.

प्रार्थना ८.

हे जगदात्मन्, दयामय, मायबाप, या अंतःकरणाची दुर्बलता परम मोठी आहे. तिजविषयीं विचार करितों तेव्हां मजला अत्यंत क्लेश होतो. यत्किंचित् प्रपंचामध्ये संकट उपस्थित झालें असतां, दुःख प्राप्त झालें असतां, अंतःकरण धैर्य सोडून, विवेक सोडून विव्हळ होतें. त्या गोष्टीची माझी मजलाच लज्जा वाटते. तुजविषयीं अंतःकरणामध्ये श्रद्धा दृढ नाही. ती जर दृढ असती तर अशा प्रकारें ह्या संकटास मी भ्यालों नसतों व दुःखानें विव्हळ झालों नसतों. ब्रह्मांडाचा नायक, सर्वार राज्य करणारा जो तूं तो माझा मायबाप, वत्सल मायबाप,

ही गोष्ट स्पष्टपणें जर अंतःकरणांत सतत वागती, तर सर्व प्रकारची भीति नाहीशी झाली असती, संकट हें किमपि संकटसें वाटलें नसतें, आणि दुःखाच्या ठायीं अंतःकरण शांत राहिलें असतें. दुर्घट प्रसंगांही अंतःकरणांत घैर्य आणि शांति निश्चलपणें राहिली असती. परंतु माझी श्रद्धा ही केवळ शाब्दिक, तुजविषयीं मोठमोठाले उच्च वाद करितों, परंतु खरी श्रद्धा, खरा भरंवसा अंतःकरणांत नांदत नाही. अत्यंत क्लेशकारक ही गोष्ट आहे. तस्मात् मायबाप, अशा ह्या विलक्षण स्थितींत मजला ठेवूं नको. तुजविषयीं श्रद्धा मनुष्यास साहजिक आहे, परंतु ही गोष्ट माझ्या प्रत्ययास येत नाही. तद्विषयीं जें अंतःकरणाचें सामर्थ्य, तें नष्टप्राय झालें आहे, आणि मातापितरांशिवाय अरण्यामध्ये भ्रमण करणाऱ्या बालकाप्रमाणें माझी दशा झाली आहे. तर देवा, ही गोष्ट उचित काय ? सर्वसमर्थ मायबाप तूं सर्वत्र असून, माझी दशा अशी व्हावी काय ? तस्मात् दयामय, करुणामय, जगदीश्वर माझ्या अंतःकरणास गोचर हो. तुजविषयीं दृढ श्रद्धा अंतःकरणांत सतत वास करो, आणि तिच्या योगें कितीही संकट प्राप्त झालें, कितीही दुर्घट प्रसंग उपस्थित झाला, कितीही दुःखाचे डोंगर कोसळले, तथापि अंतःकरण डगमगणार नाही; शांत आणि स्थिर राहिल, असें

कर; आणि त्या संकटांतून पार पडण्याविषयी प्रयत्न करण्याचें सामर्थ्य आणि धैर्य दे.

प्रार्थना ९.

जगदात्मन्, किती अधम मी आहे ? किती दुर्बल आहे ? अंतःकरणामध्ये दुर्नासना क्षणभर सुद्धां राहूं नये, पापं आपणाकडून घडूं नये, हा आत्मा कामक्रोधादिकांस वश होऊं नये, सर्व आचरण विवेकास अनुसरून, सत्यास अनुसरून, मजकडून व्हावें, क्षुद्रता अंतःकरणांत शिरूं नये, वृत्ति सदा-सर्वकाल उदार असावी, असा मनोरथ अंतःकरणामध्ये उत्पन्न होतो, आणि त्याविषयी अंतःकरण इतकें उत्कंठीत होतें कीं ह्या प्रकारची स्थिति झाली नाही तर माझे जीवित व्यर्थ असें वाटतें. परंतु हा मनोरथ केवळ मनोरथच होऊन रहातो, वास्तविक अंतःकरणाची तशी स्थिति होत नाही. हा मनोरथ सिद्धीस नेण्याविषयीं होईल तितका यत्न करावा, असा मी निश्चय करितों; परंतु आचरणसमयीं तो निश्चय व्यर्थ जातो. त्या वेळेस आपल्या ज्या दुष्ट मनोवृत्ति आहेत, त्यांच्या आधीन होऊन मी दुष्ट आचरण करितों; तो मनोरथ एकीकडे रहातो, तो निश्चय एकीकडे रहातो, आणि पुनः विचार क-

रावयास लागलों ह्यणजे आपल्या पूर्वीच्या मनोरथाचें स्मरण होऊन, आपल्या ह्या दुर्वृत्ताच्या योगें अत्यंत शोक होतो. कोठें तो मनोरथ? कोठें तो निश्चय? आणि कोठें माझे हें आचरण? असा उद्धार निघतो. तर मंगलमय जगदात्मन्, याच प्रकारची सतत माझी स्थिति राहिली तर सत्यासत्य विवेचन करण्याचें सामर्थ्य जें तूं दिलेंस, सत्याविषयीं, शुभाविषयीं, साहजिक जी पूज्यवृत्ति तूं अंतःकरणांत रोविलीस, तिचें फळ काय? आणि माझ्या जीविताचें तरी फळ काय? जर उत्तरोत्तर अंतःकरणांतील दोष नष्ट होऊन दया, क्षमा, शांति, यांसारख्या वृत्ति उद्भूत होण्याची योग्यता असून, उद्भूत झाल्या नाहीत, जर माझे अंतःकरण शक्यता असून, उदार व उन्नत झालें नाहीं, तर मग माझ्या जीविताचें फळ काय? पशु, ज्याला सत्यासत्य ज्ञान नाहीं, त्याजमध्ये आणि मजमध्ये भेद काय? तस्मात् जगदात्मन्, निःसंशय, हा आत्मा उत्तरोत्तर उन्नतदशेप्रत जावा, पवित्र, शुद्ध व्हावा, हा तुझा उद्देश आहे. पण माझी तर स्थिति अशी; ह्यणून ह्या दीनाची करुणा तुजला येऊं दे. कृपानिधे, माझे जीवित निष्फल जाऊं नये, तूं दिलेलें सत्यासत्याविषयीं साहजिक ज्ञान व्यर्थ जाऊं नये, अशी योजना कर. माझा निश्चय अंतःकरणामध्ये दृढ राहिल असें कर.

कामक्रोधादिकांचें प्राबल्य मोडून टाक, आणि उत्तरोत्तर जि-
जविषयीं अंतःकरणांत मनोरथ उत्पन्न होतो अशी जी मंगल-
मय उन्नत स्थिति, ती प्राप्त होण्याच्या मार्गास मला लाव,
आणि सुरळीतपणें त्याच मार्गानें चालेन असें कर. पुनः पुनः
त्या मार्गापासून मी च्युत झालों तर आपल्या अगाध योजने-
च्या द्वारें मजला त्या मार्गावर आणून ठेव. आणि याप्रकारें-
करून शाश्वत सुखधामामध्यें प्रवेश करण्यास मी यत्किंचित्
तरी योग्य होईन असें कर.

प्रार्थना १०.

दयामय, इकडे ताप, तिकडे पाप; इकडे भीति आणि
दुःख, तिकडे अधमपणा, दुष्टपणा, अशुचिता, यांच्या योगें-
करून पूर्णपणें हें अंतःकरण गांजलें. व्यर्थ सर्व कांहीं; व्यर्थ
हा जन्म; व्यर्थ ही मानववृद्धि; व्यर्थ हे तुजविषयीं बोल. ब्र-
ह्मांडनायक तूं, दयागय, वत्सल, माझा मायबाप असून अशी
माझी स्थिति असावी काय? कृपाकटाक्षेंकरून मजकडे कां
अजून अवलोकन करीत नाहीस? विवेक माझ्या अंतःकरणांत
कां ठरत नाही? अंतःकरणांत धैर्य कां वास करीत नाही?
शांति, शुद्धि, मंगलभात्र अजून कां प्रविष्ट होत नाहीत? तर

मग माझा सर्व जन्म व्यर्थ जावा, आणि मी अनिवार दुःखा-
 मध्ये पडोवें हाच तुझा उद्देश काय ? विश्वाकडे पाहिलें,
 सर्व काहीं तुझे जें चरित आहे त्याचें अवलोकन केलें, ह्यणजे
 अंतःकरण सांगतें कीं, नाही; तसा तुझा उद्देश नाही. तर मग
 अजून मी असा कां ? तुझ्या दयेविना मी ह्या स्थितींतून पार
 पडणार नाही; मजमध्ये सामर्थ्य नाही, सर्वथा मी दुर्बल. तूं
 परम समर्थ, ह्या ब्रह्मांडामध्ये तुझ्या ज्या योजना चालू आहेत,
 त्या परम गुह्य आहेत. त्यांच्या योगें सर्व काहीं सिद्धीस न्याव-
 यास तूं समर्थ आहेस. तर त्या प्रकारची एक गुह्य योजना
 कर, आणि ह्या त्रासांतून मजला सोडीव. अंतःकरणास आश्वा-
 सन दे. आपणाविषयीं भक्ति आणि भाव प्रदीप्त करून आणि
 आपलें स्वरूप अंतःकरणापुढें वागत राहिल असें करून शांति,
 धैर्य आणि कामक्रोधादिकांचें आकलन करण्याविषयींचें सा-
 मर्थ्य हीं मजला दे. याप्रमाणें भक्ति आणि भाव अंतःकर-
 णामध्ये सतत वृद्धिंगत झालीं ह्यणजे, हीं दुःसाध्य नाहीत.
 तर भक्ति आणि भाव, श्रद्धा आणि भरंवसा हीं दृढ होतील
 असें कर.

प्रार्थना ११.

हे परमपवित्र जगदीश्वर, तू हा भूगोल तसेच दुसरे असंख्य गोल निर्माण केले आहेस. ह्या पृथ्वीवर अनंत प्राणी निर्माण करून, त्यांत आह्यां मनुष्यांस उत्तम ज्ञानशक्ति दिली आहेस. तिच्या योगानें सर्व प्राणिमात्रांपेक्षां आह्यांस श्रेष्ठत्व दिलें आहेस. ह्या विश्वाची रचना, हे आकाशांतील चंद्र, सूर्य व दुसरे कित्येक ग्रह व असंख्य तारे ह्यांची सुंदर शोभा व त्यांस लावून दिलेले अढळ नियम पाहून, आमचें मन आनंदानें आणि विस्मयानें भरून जातें. तुझी शक्ति अगाध ! तुझी करुणा अपार ! तुझा महिमा अगम्य आहे. ही पृथ्वी धनधान्य, फलपुष्पादिकांनीं तशीच दुसऱ्या नानाविध पदार्थांनीं तूं भरपूर करून ठेविली आहेस, ही तुझी आमच्यावर केवढी दया आहे ! ह्या दयेचें ह्या अज्ञान पामर बालकांनीं काय वर्णन करावें ?

तूं महा समर्थ आहेस. तुझी उपमा कोणासही देतां येत नाही. ह्या चर्मचक्षूंनीं जिचें आकलन करितां येईल अशी तुझी मूर्ति नाही. तुला आकार नाही. तूं चैतन्यरूप असून सर्वत्र व्यापून आहेस. सर्व काळीं तूं आमच्या जवळ आहेस. तूं आह्यांस दिसत नाहीस पण तूं आह्यांस सर्वकाल

पहात आहेस. तुला हस्तपादादि अवयव नाहीत, तरी तूं सर्व व्यापार करीत आहेस. तूं तुझ्या सर्व भक्तांचे योग्य मनोरथ पूर्ण करतोस. तुझी आर्क्षी अंतःकरणपूर्वक मानसिक पूजा अर्ची करावी आणि तूं लाऊन दिलेल्या नीतीच्या मार्गानें चालावें, हीच तुझी खरी आराधना व आमचा धर्म आहे. याजकरितां भगवन् ! तुला आर्क्षी शरण येऊन तुझ्या चरणीं साष्टांग प्रणिपात करितों.

अन्यथा शरणं नास्ति त्वमेव शरणं मम ।

तस्मात् कारुण्यभावेन रक्ष रक्ष परेश्वर ॥१॥

ॐ शांतिः शांतिः शांतिः

प्रार्थना १२.

हे सर्व जगाच्या उत्पादका आणि नियामका परमेश्वरा, आकाशांत त्वां उत्पन्न केलेले गोल, व त्यांतील ही पृथ्वी, तिजवरील वातावरण, उदक, अग्नि, पर्वत, धातु, वृक्ष आणि प्राणी, हीं सर्व आर्क्षी प्रत्यक्ष पहातो, आमच्या मनोभावना व आत्मिक भाव यांची आत्मांस निःसंशय प्रतीति आहे. हे जगत्कारणा, हीं सर्व तुझीं कृत्ये निर्नायक नगरासारिखीं श्री-हीन किंवा उद्वस्त होऊन पडलेलीं अशीं दिसत नाहीत; प-

रतु तुझ्या सृष्टीचे व्यवहार नांदत्या राज्यासारखे ऐश्वर्यसंपन्न व अचुक व्यवस्थेने सुयंत्र चाललेले आहेत असे आह्मी सर्वत्र पाहतो. यांचा सर्वसमर्थ नियंता तू आहेस, तो मात्र दिसत नाहीस. हा आमच्या दुर्बल हृदयाचा भ्रम, हे ज्ञानदात्या प्रभो, तू कृपा करून दूर घालीव. तुझी या विश्वांतील व्यापक सत्ता, शक्ति, चिन्मयता, प्रीति आणि आनंद यांचा आह्मांस पूर्ण बोध होऊं दे. तुझ्या सत्तेचा आमच्या हृदयांत निर्भ्रांत विश्वास वाणूंदे. बाह्य विषयांच्या मोहाने आमचीं मनें वावरीं होऊं देऊं नको. आमच्या मनाच्या अनिवार वृत्तींचें आवरण करण्याची शक्ति देऊन, आमचे सर्व अध्यात्मिक भाव तुझ्या ठायीं सल्लय होतील असें कर, ही आमची तुजपाशीं प्रार्थना आहे.

प्रार्थना १३.

जयसच्चिदानंद सर्वसमर्थ परमेश्वरा ! तूं या स्थिरचर संपूर्ण विश्वाचा जनक आहेस. सर्वांची उत्पत्ति, फालन आणि लय करणारा तूच एक आहेस. आह्मांस तूं ज्या स्थितींत निर्माण केलेंस, त्या स्थितीप्रमाणें आह्मी तुझी मर्त्य, अल्पज्ञ, सुखदुःख भोगणारी व पराधीन प्रजा आहो. आह्मीं काय

करावें, आणि कसें असावें, याचा सर्व आधार, तुझी इच्छा हो-
च आहे. हें आह्मांस समजण्यासं तुझ्या भक्तीवांचून आह्मी क-
धींही शक्तिमान् होणार नाहीं. यास्तव तुझ्या ठायीं आमच्या
अंतःकरणाचा शुद्ध आणि प्रेमळ भक्तिभाव आकर्षून घे. आ-
मच्या हृदयाची दुर्बलता, भ्रान्ति, मोह, आणि अज्ञान, हें सर्व
दूर कर; दुष्ट वासना व दुर्विकार यांचें दमन कर; आणि तूं
लावून दिलेल्या मार्गांनें आह्मांस चालायोस तूं धैर्य दे. आ-
मचे स्वभाव निर्मळ व सात्विक कर. आह्मीं तुझीं लेकरें ह्म-
णायास योग्य होऊं, असें आचरण आह्मांस करितां येऊंदे.
तुझ्या प्रीतींत सर्व बंधूंची प्रीति साधितां येईल अशी आह्मांस
शक्ति दे. आणि हे दयानिधे, आमचा सर्व विश्वास, प्रीति
आणि आशा हीं तुझ्या सुरम्य पदीं संयुक्त कर. हीच तुजपा-
शीं आमची प्रार्थना आहे.

प्रार्थना १४.

हे जगत्कारण, जगज्जीवन, जगदीश, या विश्वाच्या नि-
यमनार्थ तुझ्या अगम्य योजनेनें भयंकर रोगांच्या सांथी, झं-
झावाताचीं वादळे, उदकाच्या अतिवृष्टीनें नद्यांस अमर्याद
पूर, अभीची धाड, अनावृष्टीनें दुष्काळ, भूमिकंपादि उत्पात,

परचक्राचे उपद्रव, युद्धजनित नाश, अकालीं मृत्यु, आणि
 आकस्मिक अनर्थ इत्यादि महा अरिष्टें उपस्थित होतात. हीं
 टाळण्यास तुजशिवाय दुसरा कोणी समर्थ नाही. तुझे इ-
 च्छेस आड येईल असा कोणी नाही. हे जगन्नियंत्या देवा,
 आमचा तूं परम दयाळू व प्रेममय पिता असता तीव्र शस्त्रधारी
 असा महाभयंकर दिसतोस. आह्मी तुला विसरतो, तुझ्या
 आज्ञारूप सन्मार्गापासून भ्रष्ट होतो, त्या आह्मां लेंकरांस मा-
 र्गावर आणण्याचें कार्य, या तुझ्या योजनेंत साधावे, ह्मणून हे
 उपाय योग्य आहेत. यांत जरी तुझे उत्तम संकल्प, आणि
 मंगल हेतु आहेत, तरी ह्या तुझ्या घटना, आह्मा दीन, अश-
 क, व अज्ञान लेंकरांस परम उग्र भासून दुःसह असें भय उ-
 त्पन्न करितात. येणेंकरून आह्मी अत्यंत भयभीत, व्यथित,
 व घाबरे होतो. अशा प्रसंगीं हे पतितपावन ! हे देवाधिदेव !
 हे करुणानिधे ! परमेश्वर ! तूं दया करून आमच्या सर्व अप-
 राधांची क्षमा कर. आह्मी तुला शरण आलों आहों, आह्मी तुझे
 आज्ञानुवर्ती दास होण्यास, व तुझे परम सुख अनुभविण्यास
 निभावले जाऊं, अशा प्रकारें सर्व अरिष्टांत आमच्या चित्तांचा
 व जीवांचा वळकट धीर, व भरंवसा तूं हो. आमच्या सर्व
 मनोवृत्ति अनन्यभावानें तुझ्या भक्तीत रंगवून, त्यांस कोण-

त्याही आपदेपासून भय आणि व्यथा बाधेनाशी कर. आह्मांस तुझ्या कृपेच्या पंखाखालीं घेऊन तूं आमचें संरक्षण कर. सर्व संकटांचा परिहारक तूं हो. तूं आमचे दुर्ग, परम आश्रय, आणि परम गति हो. हे दीनदयाळा प्रभो ! तूं आह्मांवर शांत व प्रसन्न हो, आणि व्याकुलता, व व्यग्रता यांतून आमच्या चित्तांस सोडवून, आमचीं मनं कृतज्ञतेनें तुझी स्तुति व भक्ति करण्यास तत्पर, आणि स्वस्थ होतील असें तूं दयाभावानें कर, हीच तुझ्या चरणापाशीं आमची प्रार्थना आहे,

प्रार्थना १५.

हे सर्वसमर्थ परमेश्वरा ! त्वां जीं उत्पन्न केलेलीं तुझीं इतर कृत्यें, तीं, तुझी अगम्य लीला, अतुल पराक्रम, अगाध ज्ञान, अद्भुत शक्ति, अपार प्रीति, अपरंपार दया, अनुपम औदार्य आणि सनातन ऐश्वर्य, हीं प्रदर्शित करितात. परंतु आह्मीं तुजपासून उत्तम मनोभाव पावलेले असून, व तूं आह्मांवर असंख्य उपकार केलेले असून, आह्मीं काय करतो आहों? आमचा उपयोग काय? अनन्यभावानें आह्मीं तुजवर दृढतर विश्वास ठेवून, आपल्या स्थितीची सर्व चिंता, व भार तुजवर टांकून द्यावा; आणि स्वस्थचित्तानें तुजवर प्रीति ठेवावी;

तुझ्या पवित्र व हितकर आज्ञा, उत्साहानें जपून पाळाव्या; हेंच
 आत्मांस योग्य आहे. दुसऱ्यानें तुला अन्य वस्तूनें संतुष्ट करा-
 वें, अशी तुजमध्ये कांहीं आनंदाची न्यूनता नाही. तूं स्वयें
 सदा आनंदरूप प्रभु आहेस; तुजपासून उलटा दुसऱ्यास
 आनंद होतो. जरीं आत्मीं तुझा सन्मान केला नाही, किंवा
 तुझे यश वर्णिलें नाही, तरी तुझे महत्व, व तुझी कीर्ति, हीं प्रक-
 ट झाल्याशिवाय राहणार नाहीत, किंवा तीं उणींही व्हावयाचीं
 नाहीत. तूं परिपूर्ण, सर्व सद्गुणांचा कंद आहेस, तुला कशा-
 चीही गरज नाही; परंतु आत्मां दुर्बळांस बहुत गोष्टींची गर-
 ज आहे. तूं रूपाळू होऊन उदारपणें जगास आवश्यक अर्थ
 पुरवितोस; यास्तव आत्मीं कृतज्ञ होऊन तुझे उपकार मानावे,
 तुझी स्तुति व भक्ति करावी, जेणेंकरून तुझा सन्मान होईल,
 व तूं संतोष मानून घेशील, अशी वर्तणूक आत्मीं ठेवावी,
 आत्मीं तुझे यथार्थ महत्व वर्णावें, तुझीच शुद्ध कीर्ति वाखा-
 णावी, हें आमचें उचित कर्तव्य व हा आमचा वास्तविक धर्म
 असतां, हे दयानिधे देवा! आत्मीं तुला विसरतो, आत्मीं
 मोह, मद, गर्व, कपट व द्वेष इत्यादि दुर्विकारांस वश होऊन,
 भाशिवंत स्वार्थ व मान मात्र शोधितो; यांत वास्तविक पहातां
 आपला नाश संपादितो. बाह्यात्कारें तोंडानें मात्र तुला भ-

जतोंसें दाखवून, मनापासून तुजवर विश्वास व प्रीति ठेवीत नाहीं; अंतर्दामीं तुझी भीति धरून तुझ्या आज्ञेप्रमाणें चालायस प्रयत्न करीत नाहीं; बंधुजनांशीं असत्यानें, द्वेषानें, गर्वानें व अन्यायानें वागतों; तुझ्या भक्तींत खचित आमचें हित व मान आहे असें न समजून, तुझ्या आज्ञेबाहेर पाऊल टाकून भ्रष्टलों, आणि दुःखास पात्र झालों, ही आह्मीं फारच अश्लाघ्य, व दूषणाईं गोष्ट केली. आमच्यामध्ये कांहीं योग्यता राहिली नाही. तर आतां हे करुणानिधे बापा ! तूं आमचा मोह दूर करून, दयेनें आमच्या अपराधांची क्षमा कर; आणि आह्मांस तुझा पवित्र मार्ग दिसून, त्यांत चालायाची शक्ति येऊं दे. हे जगदुद्धारका ! आमच्या जन्माचें सार्थक होईल असें कर, हीच तुजपाशीं आमची प्रार्थना आहे.

प्रार्थना १६.

हे प्रेममय कुटुंबाच्या दैवता ! आह्मी सहकुटुंब मिळून नम्रतेनें तुला हाक मागितों; तूं आह्मांला एक वेळ दर्शन दे. तुझी पूजा करून आह्मी जिवन पवित्र करितों. आह्मी तुझेच पुत्र व कन्या, तुझेच दास व दासी आहों. आह्मांला तुझ्या चरणांचा आश्रय देऊन, या संसारास धर्माचा संसार कर;

असें कीं, जेणेंकरून आह्मी तुला वाप समजून तुझी भक्ति करूं, आणि सद्भावानें एकमेकांच्या उपयोगीं पडूं. हे पित्या ! तूं आह्मांस राग, हिंसा, लोभ, व विषयासक्ति यांपासून मुक्त कर, व आमचें सगळें जीवन पुण्यमार्गीं लाव, जेणेंकरून आह्मी तुझीं योग्य लेंकरें होऊन या कुटुंबांत सर्व काळ पवित्र शांतिमुखाचा उपभोग घेऊं.

प्रार्थना १७.

आह्मी सतरा प्रभूंचे दास होऊन मारले जात आहों. कधीं धन, कधीं मान, कधीं आईवाप, कधीं भार्या, कधीं पुत्रकन्या, आणि कधीं स्वदेशाची सेवा करूं लागतो. मन नेहमीं विकसित असतें, व हृदयाचा अनुराग अनेक विषयांच्या ठायीं लागतो. यांतून कोणताही प्रभु आह्मांस प्रसन्न झाला नाही, आणि आह्मीही कोणाच्या सेवेत सुखी झालों नाहीं. आह्मांस आतां असें समजलें आहे कीं, एकाग्रचित्तानें तुझ्याच चरणांची सेवा केली असतां शांति पावूं. हे प्रभो ! तूं आह्मांस आपलेंसें कर.

प्रार्थना १८.

हे बापा ! आमचें मन फार अधीर. हा दोष सामान्य असा समजून याची आह्मीं किती उपेक्षा केली आहे ? परंतु जेव्हां आह्मी विचार करून पाहतों तेव्हां येणेंकरून आमचें फार अनहित झालें आहे असें दिसून येतें. आह्मी एकाद्या विपत्तींत पडलों असतां घाबरून निराश होतो आणि धर्माचीं सर्व कामें सोडून देतो. कितीक वेळां आमचा विश्वास देखील डळमळीत होत असतो. तर तूच असल्या भित्त्या मनास कृपा करून अधैर्यापासून वांचाव.

प्रार्थना १९.

हे दयाळा ! आह्मी तुझ्या प्रेमाचा अविश्वास धरूं नये. दुःख आणि विपत्ति यांत तुझा मंगल हस्त आह्मांवर सदीक्षित असावा. तूं सुखसंपदा देऊन लेकरांस जशी कृतज्ञता शिकवितोस तशीं विद्यें व कष्ट यांत आह्मांला धैर्य, सहनता, विनय व वैराग्य हीं शिकीव. मग आह्मी संकटांत पडलों असतां तुझ्या दयेचा संशय कां धरूं ? हे पित्या ! आह्मी सुखदुःखादि सर्व अवस्थेंत तुलाच अनुसरून वागावें असें कर.

प्रार्थना २०.

हे जगज्जननी, या संसारवनामध्ये आह्वांला तुझा पदर धरूंदे; आह्वांला फार भय वाटते. किती शत्रु चोहोंकडे आमचा वध करायस नेहमीं टपले आहेत ! ! आह्मी अति दुर्बल, त्यांच्या हल्ल्यांतून निभावण्याची आह्वांस शक्ति नाही. निराश्रित व असाह्य लेंकराप्रमाणें आह्मी तुला हांका मारितों. दया करून तूं आमचें रक्षण कर.

प्रार्थना २१.

हे पतितपावन ! आह्मी कोणत्या पापापासून तरावें ह्मणून तुजपाशीं प्रार्थना करावी ? पातकापासून आमचा उद्धार कर असें जेव्हां ह्मणतो, तेव्हां एक नाही; पण असंख्य आणि नानाप्रकारच्या पातकांचें स्मरण होतें. तूं साक्षी होऊन पाहात आहेस कीं, आमचें मन प्रायः सर्व प्रकारच्या पापांनीं दूषित झालें आहे. अहंकार, स्वार्थपरता, हिंसा, काम, क्रोध, कपट, अविश्वास व संसाराची आसक्ति अशीं आमच्या मनांत सर्व पापें गुप्तपणें राहिलीं आहेत. हीं वेळोवेळ पेट घेतात. हे तारणाऱ्या, यां महापाप्यास सर्व दोषांपासून तुझ्या कृपेच्या

योगानें मुक्त कर. आतां ह्यांच्या ज्वाला मला सहन होत ना-
हींत; देवा धांव, देवा धांव.

भोजनकालीन प्रार्थना.

प्रार्थना १.

हे सर्व दात्या परमेश्वरा, तूं कृपाळू होऊन दिलेलें हें
अन्नोदक पवित्र कर, आणि ह्याचें भक्षण करून उन्मत्त न होतां
तुझ्या सेवेत तत्पर राहूं व गरिबांस यथाशक्ति साह्य करण्यास
उत्सुक होऊं असें कर, हीच आह्वां दीनांची तुजजवळ विन-
वणी आहे.

प्रार्थना २.

हे दयाळु पित्या ! आमच्या शरीरपोषणार्थ ही जी खा-
ण्याची सामग्री तूं आह्वांस स्नेहानें दिली आहेस इजकरितां
कृतज्ञमनानें तुझ्या चरणीं आह्मीं प्रणाम करितों.

शयनकालीन प्रार्थना.

हे संरक्षक प्रभो, नाटकगृहांत एकदां पडदा पडला ह्म-
णजे नाटकपात्रें प्रेक्षकांच्या दृष्टिभाड होतात, तद्वतच हा

संसार तुझ्या सान्निध्यापासून मला दूर करितो. त्यामुळे माझ्या हातून होऊं नयेत अशीं कृत्यें होतात, आणि जीं उचित कर्में तीं होत नाहींत. आजच्या दिवशीं प्रभो, मजकडून पुष्कळ अन्यथा गोष्टी घडून आल्या. त्या सर्वांची क्षमा करून पुनरपि माझ्या हातून अशीं कृत्यें न होतांल असें कर. आजची निद्रा हीच माझी शेवटली निद्रा व्हावी अशी जर तुझी इच्छा असली तर तसें होऊंदे; आणि इहलोकीं ज्याप्रमाणें निद्रेंतून जागृत झाल्यावर, तुझ्या कृपेनें मला हुरूप व आनंद प्राप्त होतो, तद्वतच, हे मायबाप, परलोकीं मला होवो. माझ्या गणगोतांस सुखी ठेव, आणि आज रात्रीं येणाऱ्या सर्व संकटांपासून मला दूर राख. तूं दयाशील प्रभु आहेस ह्मणूनच मी अशी तुझी प्रार्थना करितों. शेवटीं हा स्वप्न तुझ्या चरणीं अर्पण करून तुझा निरोप घेतों.

स्त्रियांच्या प्रार्थना.

प्रार्थना १.

हे दीनदयाळा, सद्बुद्धिदात्या, परमेश्वरा, तूं या संसारांत आह्मांस ज्या स्थितीमध्ये ठेविलें आहेस, त्या स्थितीस योग्य असे गुण आमच्या ठिकाणीं येवोत, आणि त्या स्थितीस उ-

चित अशाप्रकारचें आमचें आचरण सदा असो. आह्मीं पुरुषांचें साह्य करून त्यांच्या सांसारिक व पारमार्थिक स्थितीसंबंधीं सुखदुःखाच्या विभागीं व्हांवें अशीं तूं आह्मांस प्रेरणा कर. आह्मीं उभयतांनीं परस्परांच्या आत्मोन्नतीस साधनभूत होऊन, आमचीं कुटुंबें स्वर्गीय कुटुंबें होवोत. आह्मीं आपल्या प्रेममय सद्वर्तनानें कुटुंबांतील सर्व मनुष्यांस शांति आणि सुख यांचा लाभ करून द्यावा एतद्विषयीं आमचीं अंतःकरणें नेहमीं सादर असोत. कुटुंबांतील अल्पवयी बालकांचें सांगोपन करून सुमार्गास लावणें आणि त्यांच्या बुद्धींत धार्मिकपणाचें बीजारोपण करणें याचें जोखीम विशेषेंकरून आह्मां स्त्रीजनांवर आहे, यास्तव आह्मांकडून तें कर्तव्य यथास्थित सिद्धीस जाण्यास तूं च साह्यकारी हो, आणि जशी त्यांच्या शरीररक्षणाविषयीं आह्मांस साहजिक कळकळ आहे, तशीच त्यांच्या आत्मरक्षणाविषयीं आमच्याठायीं कळकळ सतत जागृत राहो. बाह्य भूषणें आह्मांस मिळोत किंवा न मिळोत, त्यांच्या योगें शरीर शोभविण्याकडे आमचें लक्ष्य न जात. शांति, क्षमा, दया, मर्यादा, सौम्यता, सुमति, श्रद्धा आणि भक्ति या आत्मिक भूषणांनीं आपणास भूषित करण्याविषयीं आमची सतत प्रवृत्ति असो.

प्रार्थना २.

हे जगदीश्वरा, मायबापा, आत्मां स्त्रियांची सांप्रतची स्थिति निकृष्ट झाली आहे. तीतून आत्मांस काढणारा तुजवांचून कोण आहे? ज्या कोणी आमच्या भगिनी किंवा आमचे बांधव स्वतः कृतार्थ होऊन प्रेमपुरःसर आमच्या उन्नतीसाठीं झटत आहेत, त्यांसही तूंच साह्यकारी हो. त्यांच्या उद्योगास जीं विघ्नें येतील त्या सर्वांतून पार पाडून आपला हेतु सिद्धीस नेण्याविषयीं त्यांचा दृढनिश्चय, उत्साह व धैर्य यांचें तूंच सतत रक्षण कर. आमचें व्यावहारिक जीवन तसेंच पारमार्थिक जीवन सफल करण्याचें आमच्या अंगीं ज्ञान किंवा सामर्थ्य यांतून एकही नाही. यास्तव हे देवा, उभय जीवनांमध्ये आमचा उचित मार्ग तूंच कृपाळू होऊन आत्मांस दाखीव, आणि त्यामध्ये सतत आर्क्षीं रहावें अशी बुद्धि आत्मांस दे. व्यावहारिक ज्ञानानें आमचें मन प्रकाशित होवो, सद्भावानें आमचें अंतःकरण निर्मल होवो, आणि तुजविषयीं पूर्ण प्रेमानें आमचा आत्मा शुद्ध आनंदामध्ये निमग्न होवो, हीच आत्मा दीन अनाथ स्त्रीजातीची तुजपाशीं प्रार्थना आहे.

प्रार्थना ३.

हे सर्व कुटुंबांच्या रक्षका देवा, तुझ्या कृपेने ज्या पती-
 णीं माझा विवाह झाला आहे, त्यांचे प्रीय करण्याविषयीं मला
 सतत वृद्धि दे. त्यास प्रपंचांत आणि पारमार्थिक उद्योगांत
 साह्य करण्याविषयीं मला सामर्थ्य दे. त्यांचे जसें मजवर अकृ-
 त्रिम प्रेम आहे, तसेंच माझेही त्याजविषयीं सतत असो. प्रापंचिक
 व पारमार्थिक व्यवहारामध्यें अनेक प्रकारच्या अडचणींनीं
 किंवा अपायानीं किंवा विफल होणाऱ्या उद्योगांनीं जेव्हां जेव्हां
 त्यांचे अंतःकरण उद्विग्न किंवा चिंताग्रस्त किंवा निराश होईल,
 तेव्हां तेव्हां त्यास धीर देऊन आपल्या मधुर वाणीनें, सौम्य
 वृत्तीनें, आणि सप्रेम अंतःकरणाने त्यांचे समाधान करून
 त्यांच्या अंतःकरणांत पुनः उत्साह उत्पन्न करण्याविषयीं आत्मांस
 तू तत्पर कर. त्यास कशीही स्थिति प्राप्त झाली, तथापि
 तिजमध्ये संतोष मानून मी सदैव अनुकूल वृत्तीनें त्याशीं
 वर्तवें अशी पतिनिष्ठा मला प्राप्त होवो. त्याची आज्ञा
 पाळण्याविषयीं माझी सदैव तत्परता असो. कदाचित्
 त्याणें मला कधीं अनुचित आज्ञा केली तर शांतप-
 णें, मंजूळ वाणीनें, त्यास तिजपासून निवृत्त करण्याचें बळ
 मला दे. आणि तो अशा आज्ञेपासून निवृत्त नच झाला,

आणि तुझी आज्ञा परिपालन करण्याकरितां व नीतीस अनुसरून वर्तण्याकरितां त्याच्या इच्छेप्रमाणें मला वर्ततां आलें नाहीं, तर त्यापासून माझा कांहीं छळ झाला तर तो शांतपणें सहन करून, त्याचें चित्त मार्गावर आणण्याच्या काभीं मजकडून आळस न होवो, आणि माझें त्याजवरील प्रेम उणें न होवो, ह्यणजे तूंच दयानिधि माझ्या सतत प्रेमापासून त्याचें अंतःकरण प्रेमार्द्र करिशील आणि तुझी आज्ञा परिपालन करण्याविषयीं आमच्या उभयतांच्याही चित्तांचें ऐक्य होईल. यास्तव हे देवा, तूं कृपाकरून अशाप्रकारें वर्तण्याची बुद्धि व सामर्थ्य मला दे.

प्रार्थना ४.

हे प्रभो ! करुणानिधे ! तुझी मज अति घामर अबलेवर केवढी ही कृपा आहे ! तुझ्या निर्मल प्रेमानें परिपूर्ण अशा पृथ्वीत तूं समदर्शा असल्या कारणानें मजसारख्या अपराधिनीस सुद्धां किती प्रीतीनें वागवितोस ! अहाहा ! तुझ्या करुणेला तुझ्याच करुणेवांचून दुसरी उपमा देण्याजोगी या जगांत नाहीं. हे अनाथबंधो, तुझ्या न्यायी राज्यांत मीं फार फार अपराध करणारी एक अति नीच अबला आहे; हे

माझे प्रेमले आई ! तुझ्यावांचून माझे अपराध पोटांत घालणारें आणि मला या पापभयांतून रक्षण करणारें दुसरें कोण आहे ? तूं माझे अपराध क्षमा कर असें ह्मणण्याचा सुद्धां मला अधिकार नाही; आणि तसें ह्मणण्यास मला धैर्यही होत नाही. कारण माझ्या हातून इतके अपराध झाले आणि होत आहेत कीं मीं, तुझ्या क्षमेश पात्र नाहीं असें मला खचित माहीत आहे. मी अपराधिनी आहे तेव्हां जर मी योग्य दंड घेण्यास मागे घेतलें तर आणखी जास्ती अपराध केल्यासारखा होईल. ह्मणून हे दयानिधे ! अपराध केल्याबद्दल अतिशय पश्चात्ताप पावून मोज्या नम्रतेनें आणि दीनवाणीनें मी तुला प्रार्थितें कीं माझ्या पापांबद्दल तुला योग्य वाटेल तो दंड मला दे, आणि तो सहन करण्याची शक्तिही दे. तूं मला जो दंड देशील तो मला मोठा सुख देणारा होईल. तुझे शासन आईच्या लाडक्या प्रीतीसारखें गोड लागेल. तुझे तें प्रेमपूर्ण शासन मला सन्मार्गी लावील, आणि मी पुढें तुझ्या करुणेश पात्र होईन, ही आशा माझ्या संतप्त हृदयाला अमृतवृष्टीप्रमाणें शतिल करीत आहे. आणि आनंदानें संजीवित करीत आहे. हे विश्वपालकां, तूं माझे हित करणारा परमकृपालू पिता आहेस. तूं मला पोसणारी स्नेहरूपिणी जन-

नी आहेस. तूं माझा सन्मार्गोपदेशक गुरू आहेस. तूं मला सर्व संकटांतून रक्षण करणारा समर्थ राजा आहेस. तुझ्या या अनंत जगतांत परमाणूप्रमाणें असणाऱ्या आणि चिर अपराधिनी अशा या अवलेचें रक्षण कर. हाचि तुझ्या चरणापाशीं माझी प्रार्थना आहे.

प्रभात प्रार्थना.

प्रार्थना १.

हे विश्वप्रकाशक प्रभो! हें तुझ्या अपार करुणेचें शुभचिन्ह प्रभात मला सुप्रभात असो. तूं या तैजोमय सूर्याच्या द्वारे जसा जगांतील अंधकार नाहीसा करून सर्व प्राण्यांस सुखी करितोस त्याप्रमाणें तुझ्या ज्ञानानंदमय ज्योतीचें किरण माझ्या अज्ञानांधकारानें व्याप्त झालेल्या हृदयांत प्रवेश करून माझे अंतःकरण प्रकाशित करो. मी अतिपामर आहें तरी आनंददायिनी सूर्यप्रभा जशी सर्वत्र एकसारखी पसरते त्याप्रमाणें माझ्यावर तुझी अपार करुणा आहे. तूं मला न मागतां या जगांत सर्व सुखाचीं साधनें देत आहेस. हे दयानिधे विश्वभरा, मज पामर अवलेवर तुझी ही अपार करुणा आहे याबद्दल मीं तुजपाशीं सर्वांतःकरणानें भक्ति आणि प्रेमपुरःसर कृतज्ञ आहें. देवा, माझे

मन सर्वदा तुझ्या ठिकाणीं भक्तियुक्त असो; माझ्या सर्व कृत्यांवर तुझी कृपादृष्टि असो. मला कांहींएक करण्याची शक्ति नाही; कर्ता करविता तू आहेस. माझे अन्तःकरण कधीही धर्ममार्गाचें उल्लंघन न करो. हे विश्वकुटुंबिन्, हे जग तुझे वर आणि यांतील सर्व प्राणी तुझीं लेकरें आहेत. तू सर्वांवर सारखी प्रीति करितोस, ह्मणूनच माझ्यासारखा क्षुद्र प्राणीही तुझ्या कृपेस पात्र आहे. तुझी मजवर अपार करुणा आहे ह्मणून मी आज हे सुप्रभात पाहिलें. तुझ्या इच्छेप्रमाणें माझे इष्टमित्र, शत्रु आणि जगांतील सर्व प्राण्यांस हें प्रभात सुप्रभात असो. तू सर्वांचें कल्याण कर. हे मंगलमया, तू सर्वांच्या अमंगलबुद्धिरूपी अंधकाराचा नाश करून आपले आनंदमय ज्ञानप्रकाशानें सर्वांस आनंदित आणि पापमुक्त करून आपल्या कृपेस पात्र कर.

प्रार्थना २.

हे दयाळू ईश्वरा ! तुझ्या कृपेनें गेली रात्र निर्विघ्नपणें घालवून आज मी या नव्या दिवसांत प्रवेश केला आहे. आज कृपा करून तू मला पापविचार, पापगोष्टी व पापकर्मे यांपासून राख आणि असें बल दे, कीं जेणेंकरून मी तुझी

दासी होऊन तुझ्या कार्यांत सर्व दिवस कायावाचामनांनं
नियुक्त होईन.

भोजनकालीन प्रार्थना.

हे विश्वंभर, हे विभो, तुझ्या अनुपमेय प्रीतीनें पुष्ट अशा मज
अवलेला तुझ्या कृपेनें हें सुग्रास अन्न मिळालें आहे, यात्रदल
मी तुजपाशीं चिरकृतज्ञ आहे. माझ्या या क्षुद्र जीवनापासून
तुझ्या इच्छेप्रमाणें कोणतेंच काम होत नाही आणि मी सर्वस्वीं
अपराधिनी असतां दयासागरा, तूं मला हें अन्न दिलेंस, तेव्हां
तुझ्या करुणेला काय उपमा आहे! मी सर्वदा अपराध करीत
असतांही, माझ्या त्या अपराधांकडे लक्ष न देतां स्नेहस्वरूपिणी
जननीप्रमाणें तूं मला पोसतोस, आणि माझें कल्याण करितोस.
हे विश्वपालका, या तुझ्या दयेनें पवित्र झालेल्या अन्नापासून
माझ्या शरीरांत आणि मनांत पवित्र धर्ममार्गी रहाण्याची शक्ति
येवो आणि तुझ्या इच्छेविरुद्ध कोणतेंही काम न करण्याचें
धैर्य येवो. माझ्या शारीरिक आणि मानसिक बलाची व आयु-
ष्याची वृद्धि होवो. मी जितका काळ जीवंत असेन तोंपर्यंत
कधीही मजकडून अधर्म न व्हावा, असा तूं मला आशीर्वाद दे.

शयनकालीन प्रार्थना.

प्रार्थना १.

हे विश्वसुखदायक प्रभो, तुझ्या पवित्र आणि मंगल इच्छेस अनुसरून तू दिलेल्या शक्तीप्रमाणे मी आज झोंपेंतून जागी झाल्यापासून आतांपावेतो जितकीं कांहीं बरींवाईट कृत्यें केलीं तीं सर्व तूं पहात आहेस. तूं न्यायमूर्ति आहेस तेव्हां माझ्या कृत्यांचा निवाडा करून योग्य बक्षीस अथवा दंड देणारा तूं समर्थ आहेस. या जगांत माझ्यासारखी पामर अत्रला दुसरी नाही तरी मीं तुझ्या कृपेस पात्र आहे. तूं माझ्या अंतःकरणाला सन्मार्गी लावून योग्य वाटेल तर माझ्या अपराधांची क्षमा कर. मला या दिवसांत जसें मोठ्या समतेनें अन्नोदकादि देऊन आनंदांत ठेविलेंस आणि सर्वत्र भयांपासून माझे रक्षण केलेंस, तसेंच या रात्रीं माझे सर्वप्रकारें रक्षण कर. तुझ्या विशाल आणि पवित्र अंकावर माझ्या आत्म्याला मी ठेविलें याचें तारण आणि रक्षण करणारा तूं समर्थ आहेस.

प्रार्थना २.

हे दयाळु ईश्वरा! आज तूं मला नानाप्रकारचे रोग, विपत्ति, व पापें यांपासून रक्षिलेंस, आणि अन्नवस्त्र व ज्ञान हीं

दिलीं आहेस, यास्तव मी तुझी अतिशय आभारी आहे. मी आज जीं कांहीं पापें केळीं आहेत त्यांपासून माझा उद्धार कर आणि दिवसानुदिवस मला पुण्यमार्गांत अग्रेसर कर. ही ह्या बालिकेची तुजपाशीं प्रार्थना आहे.

मुलांच्या प्रार्थना.

प्रार्थना १.

हे दयाळू परमेश्वर, तू आत्मां बालकांस, अन्नवस्त्र दैऊन आमचें संरक्षण करितोस; आत्मांस ह्या जगताचें कांहीं एक ज्ञान नाही तें उत्तरोत्तर आत्मांस प्राप्त करून देत आहेस; आमच्यावर जीं अनेक संकटें व दुःखें येतात त्यांतून आमचा वचाव करितोस; आत्मांस आनंद व सुख प्राप्त व्हांवें ह्मणून नानाविध पदार्थ ह्या जगतामध्ये तूं निर्माण केले आहेस; त्या तुला हे दीन बालक साष्टांग नमस्कार करून हेंच मागणें मागतात कीं, आत्मांस वाईट मार्गाकडे जाण्याची बुद्धि न व्हावी, दुःसंगतीपासून आमची सुटका व्हावी, आणि तुला जें काय प्रीय असेल तेंच आमच्या हातून व्हांवें. परम कृपाळू देवा, आमची ही प्रार्थना तूं मान्य कर.

प्रार्थना २.

हे सर्वसमर्थ प्रभु, आह्मीं जन्मास आल्यापासून आमचे आईबाप आह्मांस फार ममतेने वागवीत आहेत, आमचें पालन पोषण करीत आहेत, आह्मांस कांहीं दुखणें व्हाणें येतें तेव्हां फार काळजीनें नाना उपचार करून आह्मांस तीं बरें करण्याकरितां झटतात, परंतु, परमेश्वर, ही सर्व तुझीच योजना आहे. तूं सर्व प्राणिमात्रांचा पिता आहेस, तूं सर्वांची माता आहेस. तूं सर्वत्रांचें रक्षण करितोस. आह्मीं अगदीं अज्ञान आहों ह्मणून आमचे आईबाप आह्मांस वारंवार शिकवीत आहेत, पण भगवन्, तूं सर्वांचा ज्ञानदाता आहेस. सर्व मनुष्यांचें ज्ञान मर्यादित आहे, पण तुझे ज्ञान अपार आहे. हे सर्व जगताच्या मायबापा, आमच्यावर तूं जी इतकी ममता करितोस तिच्याबद्दल आह्मीं तुला काय द्यावे, तुझे हे उपकार आह्मीं कोणत्या रीतीनें फेडावे ! हें होणें अगदीं अशक्य आहे. आह्मीं तुला जें देणार तें हेंच कीं तुझ्या चरणीं आह्मीं लोटांगण घालितों.

प्रार्थना ३.

हे सर्वव्यापी भगवन् ! ह्या सृष्टीमध्ये जे असंख्य पदार्थ आहेत त्यांकडे अवलोकन केलें असतां, त्यांचें सौंदर्य, त्यां-

ची रचना, हीं पाहून आत्मांस फारच चमत्कार वाटतो. तू कोठें आहेस, तुझे रूप कसें आहे, हें जरी आत्मा अज्ञान्यांस समजत नाहीं, तरी ह्या तुझ्या कृतीवरून तूं सर्वत्र भरलेला आहेस अशी आमची खात्री होते. आणि सर्व जगतांत व्यापून रहाणारा जो तूं तो ह्या आमच्या चर्मचक्षुंस दिसणें अशक्य आहे असें सहजींच आमच्या लक्षांत येतें. तुझे अपार सामर्थ्य, तुझे अगाध चातुर्य, तुझी अत्यंत दया, ह्यांच्या साक्षी जिकडे पहावें तिकडे भरलेल्या आहेत. झाडें, त्यांचीं पानें, पुष्पें, फळें ह्यांकडे आत्मी निरखून पाहूं लागलों ह्मणजे आमचें मन फारच मोहित होऊन जातें. मनुष्यानें मोठ्या श्रमानें केलेले पदार्थ आत्मीं पहातो पण तुझ्या कृतीपुढें त्यांचें चातुर्य कांहींच नाहीं, असें तेव्हांच आत्मांस दिसतें. ही सर्वसौंदर्ययुक्त सृष्टि तूं परमेश्वर आमच्या सुखाकरितांच केली आहेस. तुझे आमच्यावर अगाणित उपकार आहेत. आमच्या सुखाकरितां तूं जर इतकी योजना केली आहेस तर आत्मीं परस्परांस दुःख देणें, परस्परांचा नाश करणें हें अगदीं अयोग्य आहे. आत्मीं अशा गोष्टी केल्यास आत्मी तुझे फार अपराधी होऊं. तर भगवन्, अशी दुर्बुद्धि आमच्या मनांत कधीही तूं उत्पन्न होऊं देऊं नको, जेणेंकरून तुझ्या इच्छे-

प्रमाणें आमची वर्तणूक होईल अशी बुद्धि तूं आह्मांस दे.
हीच तुजपाशीं आमची प्रार्थना आहे.

प्रार्थना ४.

हे करुणासागर परमेश्वर, आमचे वडील तुझी आरा-
धना करितांना, तुझे स्तवन करितांना, तुजपाशीं प्रार्थना
करितांना आह्मी पहातो, तेव्हां आह्मांस त्यापासून मोठा आनं-
द होतो, व अशी इच्छा होते कीं, त्याप्रमाणें आह्मीही करावें,
परंतु आमचें ज्ञान, आमची बुद्धि, अति अल्प. तुझ्या सामर्थ्या-
चें, तुझ्या गुणांचें मनन करूं लागलों ह्मणजे आमची मति
कुंठित होते; आह्मी वेडावून जातो. कोणत्या शब्दांनीं, को-
णत्या रीतीनें तुझे स्तवन करावें हें आह्मांस कांहींच समजत
नाहीं, आणि फार वाईट वाटतें. परंतु भगवन्, आमचा नाइ-
लाज आहे. एवढी बुद्धि आह्मांस जेव्हां प्राप्त होईल तेव्हां
होवो. सध्यां तर भगवन् तूं परम दयाळू आहेस व सर्वांवर तुझे-
सारखें प्रेम आहे असें तुझ्या भक्तांच्या तोंडून आह्मी ऐकतो,
त्यावरून आह्मांस मोठा धीर येतो, कीं तूं आमच्या विद्ये-
कडे, शब्दरचनेकडे, लक्ष्य देणार नाहीस. आमच्या मनां-
तील तुझ्या भक्तीविषयींची इच्छा ओळखून तूं आह्मांवर कृपा

करशील. तुझी स्तुति, प्रार्थना ह्या सर्वांबद्दल आम्हीं परमप्रेमानें व आनंदानें तुझ्या चरणीं मस्तक ठेवितों. ह्यांतच तूं सर्व मानून घे. आह्मांस ज्ञान, बुद्धि हीं जास्त देणारा तूंच आहेस. तीं तूं जसजशीं देत जाशील तसतसा त्यांचा उपयोग अन्य कुल्लक विषयांकडे न करितां, तुझ्याच सेवेकडे व्हावा अशी आमची इच्छा आहे, ती तूं पूर्ण कर.

सामाजिक उपासना.

उपासना १.

(उपासनेच्या आरंभीं चित्त एकाग्र होण्याकरितां भक्त मंडळींतून कित्येकांनीं किंवा सर्वांनीं एक किंवा अधिक पद्यें गावीं.)

उद्बोधन.

हें विश्व ज्याणें निर्माण केलें, जो ह्याचें नियमन करितो, जो अमर्याद कारुण्यानें ह्यांतील असंख्य प्राण्यांचें रक्षण करितो आणि जोच एक पतित्यांचें पावन करितो तो एक, अद्वितीय, आणि अनाद्यन्त, असा परमेश्वर ह्या भजनगृहीं साक्षात् वास करितो. आपली वृत्ति विनम्र करून सर्व एकत्र

मिळून अंतःकरणपूर्वक त्याची आराधना आपण करू या. तदर्थ आमचीं हृदये विगुद्ध अशी पूज्यत्ववृद्धि व दृढानुराग इहींकरून तो परिपूर्ण करो आणि आमची प्रार्थना स्वीकारो.

(एयें ज्यांत परमेश्वर द्वितीय पुरुषीं असेल असें स्तवनपर एक पद्य गावें.)

स्तवनं.

सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म ॥ आनन्दरूपममृतं यद्विभाति ॥

ज्ञानं शिवमद्वैतम् ॥ शुद्धमपापविद्धम् ॥

तूं खरा साक्षात् परमेश्वर आहेस. तूं विश्वाचें जीवन आहेस. चेतनावंत प्राण्यांच्या चेतनेचा प्रभव तूं आहेस. त्वदभावीं एक क्षणभर सुद्धां आमची स्थिति होणार नाही. तूं अभ्यंतरीं, तूं बाह्यस्थळीं सन्निविष्ट आहेस. हे अनादि, सत्यस्वरूपा, आमच्या जीवांच्या जीवा, तुला आह्मी नमन करितों.

तूं अमूर्त आहेस. विश्व तुजें चातुर्य प्रकाशित करितें. तूं आह्मांपुढें उभा आहेस. तूं सर्वज्ञ आहेस ह्मणून आमची बाह्य स्थिति व आमच्या अंतःकरणातील अगम्य खांचकोपण्यांत लपून राहिलेल्या पापवासना तूं जाणतोस. तुजपासून कोणतीच गोष्ट लपविताना येत नाही. हे सर्वज्ञ, हे हृदयनिवासिन् अन्तरात्मन्, आमी तुला नमन करितों.

तू नित्य परमेश्वर आहेस. तुझ्या स्वरूपाला कौणत्याच प्रकारें मर्यादा नाही. तुला आदि नाही, तुला अंत नाही. तुझ्या गुणांना सीमा नाही. तू महान् आहेस. तू तेजोराशि आहेस. तू अगम्य, सर्वव्यापी, आणि अव्यंग आहेस. आमच्या ह्या परिमितस्वरूपी अंतःकरणानें तुझ्या अपरिमित स्वरूपाचें आकलन आढांस कसें करितां येईल ! हे परमपुरुषा, अनाद्यनन्ता, आढी तुला नमन करितों.

तू चेतना, आनंद आणि शांति यांचा प्रभव आहेस. तू सर्व यातनांचा परिहार करितोस आणि सर्व निर्मिलेल्या प्राण्यांस सुख देतोस. दुःखग्रस्त अंतःकरणास तुझ्या संसर्गानें शान्ति आणि सुख हीं प्राप्त होतात. तुझे भक्त तुझ्या नामाचा उच्चार करून शान्तिजन्य सुखाचा अनुभव घेतात. त्वदभावीं खरें सुख नाही. हे आनंदकंदा, हे शान्तिप्रदा, आढी तुला नमन करितों.

तुजें कारुण्य अपार आहे. पित्याप्रमाणें तू आमचें रक्षण आणि पोषण करितोस. तू संकट आणि व्याधि ह्यांपासून आमचें त्राण करितोस आणि पापापासून मुक्त करण्यास नाना उपाय योजितोस. तू निराश्रितांचा आश्रय आणि पतित्यांचा पावन आहेस. हे परम दयाळू पित्या, आढी तुला नमन करितों.

तू पवित्र आहेस. तुजें स्वरूप विमल आहे. पापाचा तुला

किमपि स्पर्श व्हावयाचा नाही. तूं पतितांचा उद्धार करितोस आणि आपल्या शुद्ध विमल स्वरूपाचा प्रकाश चोंहीकडे पाडितोस. तुझ्या दर्शनानें पाप्यांचीं अंतःकरणें विमल होतात. हे शुद्ध पवित्र परमेश्वरा, तूं आमचा पिता, रक्षक, व पावन करणारा आहेस हें पक्केपणें मनांत समजून आम्ही तुला शरण येतो आणि अति लीनतेनें तुझ्यावर सर्व भरंवसा ठेवून तुजला लोटांगण घालितों.

ध्यान.

सर्वसाक्षी, कृपानिधि, पवित्र, असा परमेश्वर आमच्या हृदयांत व बाहेर वास करितो. तो आमचा पिता, गुरु आणि कालत्रयीं सखा आहे. आपली वृत्ति शान्त करून क्षणभर त्याचें ध्यान करूं. तो आम्हांवर दया करून आमच्या अंतःचक्षुपुढें उभा राहो आणि आपल्या पावन करणाऱ्या आणि शान्ति देणाऱ्या अशा समागमाचा अनुभव आम्हांस घडेल असें करो.

(यापुढें भक्तांनीं कांहीं वेळ मौन धारण करून परमात्म्याच्या धर्माचें ध्यान करावें आणि तो साक्षात् आपल्या जवळ वास करीत आहे अशी आपल्या मनाची प्रतीति करावी.)

प्रार्थना.

हे प्रभो, असत्यांतून आम्हांस सत्याप्रत ने, अज्ञानरूप

अंधकारांतून आह्मांस ज्ञानरूप प्रकाशांत ने. आणि मृत्यूच्या पाशांतून सोडवून आह्मांस अमृतत्व दे. हे अनंत, सत्यस्वरूपा, आह्मांस साक्षात् भेट दे. तूं दयानिधि परमात्मा आहेस. आपल्या अमर्याद कारूप्यानें आमचें सदा रक्षण कर.

(यापुढें आणखी एक गीत गावें आणि तें संपन्न्यावर उपदेश-
कानें कांहीं धर्मपर उपदेश करावा.)

विशेष प्रार्थना.

हे सर्वव्यापी आत्म्या, पापापासून आह्मांस दूर राख, आणि शान्ति व शुद्धि आह्मांस दे. आमच्या अंतःकरणाच्या दुष्टवा-
सना इतक्या प्रबळ आहेत आणि इंद्रियांचें आकर्षण करणारे विषय इतकें पुष्कळ आहेत कीं, आमच्या यत्नांनीं त्यांचें नि-
र्मूलन करवत नाहीं, ह्मणून आह्मी तुला शरण येतो. आह्मी निराश्रित व दुर्बल आहों हें तूं जाणतोस, ह्मणून आमचें रक्षण कर. असत्य आणि भ्रान्ति यांपासून व कायिक, वाचिक आणि मानसिक पापांपासून आह्मांस मुक्त कर. हे दयाळू प्रभो, आमच्या अंतःकरणाची वृत्ति अशी कर कीं, तूं आमचा पिता व स्वामी आहेस हें त्यांत सदा वागून तुजविषयीं पूज्य-
त्वबुद्धि उत्पन्न व्हावी आणि आह्मीं तुझी सेवा करावी; आणि प्रत्येक पुरुष आमचा बंधु व प्रत्येक स्त्री आमची भगिनी असें

मानून आझीं त्यांजवर प्रीति करावी. स्नेह वाढविणारी व चित्त-
तास शुद्धि आणणारी अशी तुझी सत्ता प्रत्येक मनुष्याच्या
अंतःकरणावर, प्रत्येक कुटुंबावर आणि सर्व पृथ्वीवर वसो. हे
मायबापा, आपल्या सुखदायक धर्माचा प्रसार सर्वत्र करून
आपल्या लेंकरांस शान्तिसुख दे आणि विमल राख.

(पुढें एक गीत.)

आशीर्वचन.

आमचा त्राता व आमचा पिता असा जो परमेश्वर तो
आमची प्रार्थना मान्य करो, आणि चित्तशुद्धि व चित्तशान्ति
ह्यांचा अनुभव सदासर्वकाळ आझीं घ्यावा अशी कृपा करो.

(मग एक किंवा त्याहून अधिक गीतें गाऊन आराधनेची
समाप्ति करावी.)

उपासना २.

उद्घोषन.

यो देवो ऽग्रौ यो ऽऽस्तु यः पृथिव्यां यो विश्वं भुवनमाविवेश ।
य ओषधीषु यो वनस्पतिषु तस्मै देवाय नमोनमः ॥

अर्थ—जो देव अग्नीच्या ठायीं, जो जलाच्या ठायीं, जो
पृथ्वीच्या ठायीं, जो सर्व वृक्षवनस्पति आदिकरून संपूर्ण

जगाच्या ठायीं व्यापून राहिला आहे, त्याप्रत आह्मी वारंवार नमस्कार करितों.

य एकोऽवर्णो बहुधा शक्तियोगाद्वर्णाननेकान्निहितार्थो दधाति । त्रि चैति चान्ते विश्वमादौ स देवः स नो बुद्ध्या शुभया संयुनक्तु ॥ १ ॥

अर्थ—जो एक अद्वितीय, निराकार, परमेश्वर ही सर्व नाना-विध साकार सृष्टि सप्रयोजन निर्माण करितो, आणि आदीं ज्यापासून सृष्टि निर्माण होते व अंतीही ज्याच्या ठायीं ती लीन होते, तो देव आह्मांस शुभ बुद्धि देवो.

तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात् ।

अर्थ—अखिल जगत् निर्माणकर्त्या प्रभूच्या परम मंगल-मय स्वरूपाचें मी ध्यान करितों; तो मला सुमति प्रेरण करो.

स्तवन.

सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म ॥ आनन्दरूपममृतं यद्विभाति ॥

शान्तं शिवमद्वैतं शुद्धमपापविद्धम्.

तू खरा साक्षात् परमेश्वर आहेस. तुझ्याच सान्निध्यार्थें सर्व विश्वास सत्ता प्राप्त झाली आहे. तुजवांचून याची एक क्षणभर सुद्धां स्थिति व्हावयाची नाही. नूं सर्व काळीं व सर्व स्थळीं प्रत्यक्ष विद्यमा-

म आहेस. बाह्य सृष्टीमध्ये तू व्यापकत्वेकरून व अंतरात्मत्वेकरून सदैव रहातोस, त्याप्रमाणे अभ्यंतरीही तू अंतरयामित्वेकरून राहून सदसद्विकाच्या द्वारे आह्मांस आपला मंगलमय आदेश कळवितोस.

तू चिन्मय, सर्व विश्वाचा आत्मा, आह्मां जीवात्म्यांचा अंतरात्मा, अखंडज्ञानशक्तिपरिपूर्ण आहेस. तुला जडसृष्टीप्रमाणे उत्पत्ति, लय, वृद्धि, क्षय, हीं नाहीत. तू निराकार, निर्विकार आहेस; अतएव चक्षुरादि बाह्येन्द्रियांनीं तुझ्या स्वरूपाचे प्रत्यक्षज्ञान आह्मांस होत नाही. परंतु भावदृष्टीनें, ध्यानाने, निर्मल अंतःकरणाच्या ठायीं एकाग्रतेनें, मनास तुझ्या चिदात्मकस्वरूपाचे प्रत्यक्ष दर्शन होते. तू सर्वसाक्षी, आमच्या सर्व अध्यात्मिक वृत्ति पहातोस, त्यातील पापमल धुवून काढ; विषयासक्ति दूर कर; आणि आमचे अंतःकरण तू आपल्या स्वरूपामध्ये निमग्न कर.

तू अनंतस्वरूप आहेस. देशकालादि मर्यादा तुला नाहीत. तू अखंड, अनंत, कल्याणगुणनिधान आहेस. कोणत्याही काळीं व कोणत्याही स्थळीं आह्मी तुझे स्मरण केले असतां तू आमचा आश्रयदाता, पावनकर्ता, सन्निध आहेस. यास्तव आह्मी कोणत्याही अवस्थेंत असलों, कितीही संकटांत पडलों,

तरी बालक जसें मातेच्या अंकीं निर्भय रहातें त्याप्रमाणें आह्मीं तुझ्या कृपेच्या आश्रयानें निर्भय रहावें.

तूं परब्रह्म, सर्वश्रेष्ठ, अखंडैश्वर्यसंपन्न ! अपार तुझा महिमा, अतर्क्य तुझें चातुर्य, जिकडे पहावें तिकडे स्पष्ट दिसत आहे. तूं परमपूज्य आराध्यदेवता आहेस. आह्मीं अत्यंत विनम्रभावे तुझ्या आराधनेंत तत्पर असावें. तुझें अनुलंघ्य शासन, तुझा अनुलंघ्य आदेश, शिरसा वंद्य करून, तुझीं आज्ञांकित बालकें होऊन राहूं, ह्यणजे आह्मांस कशापासूनही भय वाटणार नाहीं.

तूं आनंदस्वरूप, आनंदकंद, आनंददाता, तुजवांचून अन्यत्र खरा आनंद कशांत आहे ? या जगामध्ये ज्या ज्या वस्तूंमध्ये आह्मां जीवांस यत्किंचित् आनंद देण्याची शक्ति आहे, ती त्यांस तुजपासूनच प्राप्त झाली आहे. ह्या सृष्टीचें मनोहर स्वरूप, पुष्पादिकांचा सुगंध, फळांचें माधुर्य, पक्ष्यादिकांचे मधुरध्वनि, वायूचा उत्साहकारक स्पर्श, मातापितरांचें अनुपमेय प्रेम, स्त्रीपुत्रकन्या यांची ममता, बंधु, आत्त, इष्टमित्र, यांचा स्नेह, सज्जनांची अखंड दया, हीं सर्व आमच्या आनंदाचीं साधनें तूच आह्मांस दिलीं आहेस. तुझ्याच अनुकूलतेनें ह्या सर्वांपासून आह्मांस आनंद होतो. तुझी अवकृपा

होऊन चित्त दुःखित झालें असतां आमचा आत्मा निरुत्साह होतो, आणि त्यास कशापासूनही आनंद होत नाही. यास्तव आह्मी सदैव चित्त निर्मळ ठेऊन त्यामध्ये तुला सांठवू, ह्यणजे आनंद आह्मांस कधीही दुर्लभ होणार नाही. तू जो आनंद-सिंधु त्या तुजसमागमें आह्मी सदैव आनंदांत राहू.

तू अमृतस्वरूप, अमृतधाम. तुझ्या नित्यसहवासाचा आह्मांस लाभ व्हावा, हेंच आमच्या आत्म्याचें खरें अमृतत्व होय. हीच आमची मोक्षप्राप्ति, हाच आमचा परमार्थ. यणेंकरूनच आह्मी कृतार्थ होऊ, आणि आमचें जीवन सफल होईल.

तू शांतिस्वरूप, शांतिनिधान ! कामक्रीधादि विकारांच्या योगानें व क्षणोक्षणीं घडणाऱ्या अनेक अनिष्ट गोष्टींच्या योगानें आमच्या जीवास जो उद्वेग होतो, तो केवळ तुझ्याच समागमानें नाहीसा होतो. तुझ्याच समागमानें आह्मी अचल शांतीचा अनुभव घेऊं.

तू अनंत, कल्याणगुणनिधान ! धनद्रव्यादि कोणत्याही ब्राह्म विषयाच्या प्राप्तीनें आमचें शाश्वत कल्याण होणार नाही. तुझी प्राप्ति हेंच आमचें खरें कल्याण. तुझी कृपा आह्मांस परम श्रेयस्कर. कोणत्याही लौकिक सुखाकरितां तू जो आम-धा कल्याणकर्ता, त्या तुझा आह्मी परित्याग करणार नाहीं,

तू अद्वितीय परमात्मा ! तुजसमान अन्य कोणी नाही. मग तुजपेशां श्रेष्ठ कोण ? तूच एक ह्या सर्व जगाची देवता तुझा दिव्यभाव तुझ्या प्रत्येक शक्तीमध्ये व प्रत्येक तत्वामध्ये दि- संतो; तेणेंकरून मनुष्यांस मोह पडून या सर्व भिन्न भिन्न देव- ता आहेत असें वाटतें. परंतु तूच एक आपली अखंड, अ- नंत, अचिंत्य, अप्रतिम शक्ति सर्वत्र प्रकाशित करित आहेस; ह्मणून तूं आद्यांस एकच पूज्य दैवत. आमचें चित्त अनन्य- भावेंकरून तुझ्या ठायीं सुप्रतिष्ठित होवो.

तूं शुद्ध मंगलस्वरूप ! तुझे मंगल हेतु सर्व जगांत स्पष्ट दिसून येत आहेत. तुझा मंगल आदेश विमल अंतःकरणास निर्विवाद कळत आहे. तो आदरपूर्वक ग्रहण करून आह्मी जगांत वर्तलों असतां अपवित्र भाव अंतःकरणांत आश्रय करू शकणार नाहीं. तुझ्या समागमें राहून अखंड शुद्धभाव आ- ह्मी अनुभवूं.

(मौन धारण करून ध्यान करणें.)

प्रार्थना.

असतो मा सद्गमय तमसो मा ज्योतिर्गमय मृत्योर्माऽमृतं
गमय आविराविर्मण्डि रुद्र यत्ते दक्षिणं मुखं तेन मां
पाहि नित्यम् ॥

अर्थ—हे देवा, असत्य, भ्रांति, आणि मोहपाश, यांपासून आह्मांस सोडवून तू आपल्या सत्यस्वरूपाचें सदैव दर्शन दे. अज्ञानांधकारांतून आणि अत्रिवेकापासून सोडवून आमच्या अंतःकरणांत त्रिवेक जागृत ठेव; आणि यथार्थज्ञानानें आमचें अंतःकरण निर्मल कर. पापासकिरूप मृत्यूपासून सोडवून शुद्ध, अपापविद्ध, शाश्वत, आणि अमृतरूपी जें तुजें सन्निधान तें आह्मांस प्राप्त होऊं दे. हे देवा, तूं सदैव आमच्या अंतःकरणांत आविर्भूत होऊन रहा. हे सर्वशास्त्या प्रभो, तूं आपल्या कृपाकटाक्षानें आमचें सदा रक्षण कर.

(धर्मोपदेश.)

विशेष प्रार्थना.

(येथें प्रसंगानुरूप जी विशेष प्रार्थना करणें असेल ती करावी.)

पिता नोऽसि पिता नो बोधि । विश्वानि देव सवि-
तर्दुरितानि परासुव । यद्भद्रं तन्न आसुव ॥

अर्थ—हे देवा, तूं आमचा परम पिता आहेस. तूं आमचें पितृवात्सल्यानें रक्षण कर. हे जगत्कृत्या प्रभो, तूं आमच्या सर्व दुरितांचा संहार कर, आणि ज्यांत आमचें कल्याण तें आह्मांस प्राप्त होऊं दे.

अन्यथा शरणं नास्ति त्वमेव शरणं मम ।

तस्मात्कारुण्यभावेन रक्ष मां परमेश्वर ॥ १ ॥

अर्थ—हे परमेश्वर, मला ह्या भवसागरांत तुजवांचून अन्य कौणी त्राता नाही; तूच माझा एक आश्रयदाता आहेस; या-स्तव कारुण्यभावाने माझे सदा रक्षण कर.

अपराधसहस्राणि क्रियन्तेऽहर्निशं मया ।

दासोऽहमिति मां मत्वा क्षम्यतां परमेश्वर ॥ १ ॥

अर्थ—हे परमेश्वरा, मजकडून सहस्रावधी अपराध घड-त्तात, परंतु मी तुझा दीन सेवक आहे. माझ्या दुर्बलतेकडे घ्राहून मला क्षमा कर.

मन्त्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं परेश्वर ।

यत्पूजितं मया देव परिपूर्णं तदस्तु मे ॥ १ ॥

अर्थ—हे परमेश्वरा, मी ज्ञानशून्य. तुझे स्तवन कसे करावे हे मला समजत नाही. तुझे प्रीय कार्य मजकडून सतत घडत नाही. संप्रेमभक्ति माझ्या अंतःकरणांत दृढ होत नाही, तथापि मी यथांमति जी तुझी उपासना केली ती तुला ग्राह्य होवो. ॐ शांतिः शांतिः शांतिः

उपासना ३.

उद्बोधन.

सर्वेषु कालेषु समस्तदेशेष्वशेषकार्येषु तथेश्वरेश्वरः ॥
सर्वैः स्वरूपैः स्तुतिमाननादिस्तनोऽस्तु माङ्गल्य विवृ-
द्धये हरिः ॥ १ ॥

अर्थ—अनाद्यनंत सर्वेश्वर परमात्मा ज्याची भक्तांनी अनै-
कप्रकारे स्तुति केली आहे तो सर्व कार्यामध्ये, सर्व कालीं
आणि सर्व स्थलीं आह्मांस मंगलवृद्धिकारक होवो.

या सर्व इंद्रियगोचर व अध्यात्मिक सृष्टीचा कर्ता व शास्ता
प्रभु सर्वत्र सर्वकाळ विद्यमान आहे. ज्यांची चित्ते श्रद्धेने निर्म-
ल झाली आहेत त्यांस तो अंतर्ब्राह्म प्रत्यक्ष दिसत आहे. आ-
पल्या जीवनास आधारभूत जी ही पृथ्वि, आपला प्राण संर-
क्षण करणारा जो हा वायु, आपली तृषा शांत करणारे जे हे
उदक, व डोळ्यांस नानाविध चित्रविचित्र सुंदर सृष्टि दाख-
वून चित्त सुप्रसन्न करणारे जे हे तेज, हीं सर्व ज्याने आपल्या
इच्छामार्गेकरून आह्मां प्राण्यांच्या सुखार्थ योजिली आहेत व
ज्याणे आपल्या सुखार्थच हे विषय ग्रहण करण्यास समर्थ,
अशीं इंद्रियेही आपल्यास दिली आहेत असा जो सर्वसमर्थ
अनुपमेय, दयामय, अखंड मंगलगुणनिधान, विश्वात्मा व आमचा

अंतर्यामी त्याची उपासना आपण करू या. अंतःकरण बाह्य व्यावृत्तीतून काढून, त्यांतील वासनामळ धुवून एकाग्र चित्त व शुचिर्भूत होऊन, त्याच्या पवित्र गुणांचें ध्यान करून, व त्याचें प्रेममय दर्शन घेऊन त्यास निष्कपट मनानें अत्मनिवेदन करू या, व त्याचा अनुग्रह संपादून, व त्याचें साह्य मागून हें जीवन सफल करू या.

स्तवन.

अद्वैश्यम् अग्राह्यं आपाणिपादं नित्यं विभु सर्वगतं
सुसूक्ष्मं अव्ययं भूतयोनि कविर्मनीषी परिभूः स्वयंभूः
सत्यकामस्सत्यसंकल्पः

हे जगन्नियंत्या परमेश्वरा, तुला देशकालादि मर्यादा नाहीत ह्मणून तूं अमूक ठिकाणीं आहेस आणि अमूक ठिकाणीं नाहीस, अथवा अमूक काळीं आहेस आणि अमूक काळीं नाहीस असा निर्विध करितां येत नाही. तूं सर्वत्र सर्व काळीं आहेस. तुला काहीं एखादें विशेष नाम किंवा विशेष रूप किंवा विशेष आकार इत्यादि आहे असें नाही. ह्मणून तूं बाह्येंद्रियांस गोचर नाहीस. तथापि अंतर्निहित सूक्ष्म बुद्धीस तुझें आपाततः ज्ञान होतें. तुला आमच्याप्रमाणें हस्तपादादि अवयव नाहीत तथापि तूं केवळ ज्ञानस्वरूपी परमात्मा हें सर्व जग वर्तवितोस. तूं

शाश्वतस्वरूपी, निर्विकार, सर्वव्यापी, परमात्मा आहेस. तू अखंड-
ज्ञानशक्तिपरिपूर्ण आहेस. तुझ्या ज्ञानदृष्टीस आमचीं सर्व बाह्य
आचरणें व आमच्या अध्यात्मिक सर्व वृत्ति अखंड दिसत
आहेत. तू अनाद्यनंत, स्वतःसिद्ध. तू जें मनांत आणितोस तें
सिद्धीस जातें. तू नेहमीं सत्यप्रिय, सत्यनिष्ठ, सत्यस्वरूप आहेस.

हे परममंगलस्वरूपा मायबापा, अतर्क्य तुझा महिमा !
थोर थोर कवींनींही त्याचें वर्णन करण्याचा यत्न केला तथापि
ते थकले ! ज्या ह्या पृथ्वीवरील नानाविध पदार्थ पाहून आ-
ह्मांस मोठा चमत्कार वाटतो, व त्यांच्या स्थितीचें यात्किंचिन्
ज्ञान झालें तथापि त्याचा आह्मांस अभिमान वाटतो, जिज-
वरील विषयांचें ग्रहण करून तज्जन्य सुखांमध्ये आह्मी इत-
के निमग्न होऊन जातो, ती पृथ्वि ज्या सूर्यमालेमध्ये अवयव-
रूपानें आहे, त्या सूर्यमालेसारख्या अनंत ब्रह्मांडाच्या माला
ज्या ह्या विश्वामध्ये सांठविल्या आहेत, अशा ह्या अचिंत्य वि-
श्वाचा रचयिता व शास्ता जो तू त्या तुझा महिमा या दुर्बल
मनुष्यवाणीनें काय वर्णन करावा ! या तुझ्या महिम्याचें आ-
ह्मांस अंशतः ज्ञान होतें, त्याच्या योगानें आमचें अंतःकरण
अति विस्मित होऊन परमपूज्य बुद्धीनें युक्त होतें. ही पूज्यबु-
द्धि सतत जागृत राहून तुझें स्मरण झालें असतां अंतः-

करण तत्काल अत्यंत विनीत होतें, अनुपमैय तुझी करुणा जगदीश्वरा ! आह्मी अति हीन, दीन, रंक असे प्राणी असतांही आमच्या ऐहिक सुखाविषयीं किती विलक्षण तुझी योजना ! आह्मी यांतच मोहून राहिलों तर आमचें जीवन केवळ पशु-वत होऊन आमच्या शाश्वत सुखाच्या अधिकारी आत्म्यचें। पारमार्थिक कल्याण होणार नाहीं ह्मणून आह्मांस या मोह पाशांतून सोडविण्याकरितां आपलें पवित्र स्वरूप नानाप्रकारें करून आह्मांस दाखवितोस, व आपल्या दयेचीं लक्षणें आमच्या दृष्टीस पाडतोस. आह्मांस कल्याणाचा मार्ग दाखविण्याकरितां आमच्या अंतःकरणांत गुप्त राहून आपला पवित्र आदेश आह्मांस कळवितोस. हे तुझे अगणित उपकार स्मरले ह्मणजे अंतःकरण कृतज्ञतेनें व्याप्त होतें व त्यास प्रेमाचा पाझर सुटतो. हे भगवन्, तूं कृपा करून आह्मां मंदमती जीवांस आपल्या परम सूक्ष्म, सर्वव्यापी, सर्वोत्तरीमी मंगलमयस्वरूपाचें दर्शन दे.

(मौन धारण करून ध्यान.)

प्रार्थना.

हे आमच्या खऱ्या हितकारी देवा, हे दयामय पित्या, हे प्रेममयी माते, आमच्या अंतःकरणांत तुजविषयीं प्रेम दिवसानु-दिस वाढून आमचें जीवन आनंदमय होवो. तुझा मंगलमय

आदेश आणि आमची इच्छा एकरूप होवो. आमचा आत्मा तुझे ठायीं एकनिष्ठ होवो. तुझ्या परम वात्सल्याचें भान आह्मांस सतत राहून आमचा लेकरभाव सतत राहो. तुझ्याठायीं अचल भावाच्या योगानें आमचें मन निर्भय असो. तुझ्या अति विमल स्वरूपाच्या सन्निधानानें आमच्या वृत्ति निष्पाप होवोत. तुज्जें सर्वाविषयीं प्रेम आमच्या हृदयांत विंबून त्यांच्याविषयीं आमचाही प्रेमभाव दिवसानुदिवस वृद्धिगत होवो. देहरक्षणाविषयीं आमची जी कळकळ आहे तिजपेक्षां आत्मोन्नतीविषयीं कळकळ विशेष होवो. आणि त्वं हें दिलेलें जीवन सर्व प्रकारें कृतार्थ होवो.

(धर्मोपदेश व नंतर विशेष प्रार्थना व आशीर्वचन.)

उपासना ४.

उद्बोधन.

सर्वकाळ प्रपंचांत मग्न झालेलें मन ह्या वेळीं अन्य सर्व विषय सोडून सर्वशक्तिमान् मंगलमय परमात्म्याच्या भजनांत तल्लीन होवो. तो जगदात्मा आमच्या हृदयमंदिरांत वास करीत आहे, त्याचा आह्मांस अनुभव येवो.

स्तवन.

सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म ॥ आनन्दरूपममृतं यद्विभाति ॥
शान्तं शिवमद्वैतं ॥ शुद्धमपापविद्धम् ॥

तू सत्य, तुझी सर्व ठिकाणीं जीवंत व गंभीर सत्ता आहे. तू सर्व विश्वाचें आश्रयस्थान, तू चेतन व अचेतन अशा सर्व पदार्थांचा मूलाधार. तुझ्या योगानें आह्मीं जीवंत राहून वास करितों. तुजवांचून सर्वहि असार व मिथ्या आहे. हे सर्वत्र विद्यमान ईश्वरा ! तू आमच्या जीवनाचें जीवन आहेस.

तू ज्ञानरूप, तुझे अपार ज्ञान जलीं, स्थलीं व आकाशांत प्रतिबिंबून राहिलें आहे. चौहोंकडे कसें सुंदर कौशल्य व आश्चर्यकारक नियम दिसताहेत ! आह्मांवर तुझे असंख्य ज्ञान-चक्षु लागून राहिले आहेत. आमचीं बाह्य व आंतरिक सर्व पापें तू पाहत आहेस. तुझ्या या दृष्टीच्या उजेडांत आह्मी कोठेही लपू शकत नाहीं. तू सर्वज्ञ, तू अंतर्दामी व सर्वसाक्षी आहेस.

तू अनंत, तुला आरंभ नाही, तुला समाप्ति नाही. तू कालेंकरून नित्य, देशेंकरून सर्वव्यापी; तुझ्या उच्चतेचें व गंभीरतेचें परिमाण कोण करील ? हें विशाल विश्व तुझ्या पायांखालीं मोहरीच्या कणासारखें आहे. तू इंद्रियांस अगोचर, तू विचारास अतीत, तू पूर्णब्रह्म आहेस.

तू आनंद, अमृत, आणि शांतीची खाणी आहेस. तू दुःखितास सुखी करितोस. तू तापलेल्या प्राणास शीतल करि-

तोस. तूं अमृत होऊन मृत्यूच्या यातनांचा परिहार करितोस. तुला पाहिलें असतां, तुझी मधुर कथा ऐकिली असतां, व तुझ्याजवळ बसलें असतां हृदय फारच शीतल होतें. तूं सुखसिंधु व हृदयरंजन आहेस.

तूं शिव व मंगल आहेस. अनंत मुखांनीं हें जगत् तुझ्या दयेचा महिमा वर्णित आहे. बापाप्रमाणें आह्मांस तूं स्नेहांनें व नानाप्रकारच्या योजनांनीं पोषितोस, व अन्न, वस्त्र व ज्ञान देऊन आह्मांस सुखी करितोस. जे तुला मानीत नाहींत त्यांवरही तूं ममता करितोस. दुःखग्रस्त पाप्यांचा तूंच सहाय आहेस. तूं दयाळू, वत्सल व प्रेमसिंधु आहेस.

तूं अद्वितीय! तुजशिवाय तुजसमान दुसरा कौणी नाहीं. हें समस्त विश्व तूं एकव्यानेंच उत्पन्न केलेंस. तूं एकटा या सर्वांचें रक्षण व शासन करीत आहेस. असंख्य जीवांचा, अगण्य आत्म्यांचा, तूं एकच आश्रयदाता होस. चोहोकडे केवळ तुझ्याच नांवाचा जयध्वनि उठत आहे. तूं सर्वांचा राजा, सर्वांचा प्रभु, तूंच एक आमचा सहाय व भरंवशाचें स्थान आहेस.

तूं शुद्ध, अपापविद्ध, व निर्मळस्वभाव आहेस. तुझी इच्छाच पुण्याचा आदर्श आहे. तुझ्या पुण्याचें तेज असें आहे कीं, त्याचा एक किरण प्राप्त झाला असतां पाप्याच्या हृदयांतील

अंधकार दूर होतो. तुला एकदां मनांत आणिलें असतां जीवन पवित्र होतें. हे धर्ममूर्ते ! तुझ्या भयानें पाप पलायन करितें. तुझ्या न्यायाच्या विचारासमोर पापी कधीं आश्रय पावत नाहीं. तुझ्या अधिकारानें दुष्टाचें दमन होतें. तूं पुण्याचा सूर्य, धर्माचें स्थान, व पाप्याचा परित्राता आहेस. हे देवा ! आह्मीं सर्व तुला शरण आलों आहों. ऐहिक व पारत्रिक कल्याणाकरितां तुजवर भार घालितों. तूं आमचा स्तवनीय व संभजनीय आहेस. हे जगदीश ! आह्मीं तुला वंदन करितों. हे दीनबंधो, सकल कुटुंबाच्या पित्या, पाप्यास तारणाच्या, आह्मी तुला नमस्कार करितों.

ध्यान.

ज्याची आह्मीं सर्वांनीं आराधना केली त्याचें आह्मी ध्यान करितों. या देहमंदिरांत हृदयामध्यें तोच अंतरात्मा सर्वदा अधिवास करीत आहे. तो चक्षूंचा चक्षु, कर्णांचा कर्ण, मनाचें मन, व प्राणाचा प्राण आहे. तो चिरकाल आह्मांपाशीं असून आमचें रक्षण करितो. तो आमचें अनंत जीवन. हें जड जगत् सोडून, बाहेरील सर्व व्यापार विसरून एकांत हृदयराज्यांत आह्मी प्रवेश करितों. तेथला अंधकार नासून

हृदयाच्या खोल स्थानीं प्रेमाच्या आसनावर प्रेमनाथाला पाहून व पवित्र होऊन त्याच्या अनंत सहवासास आह्मी योग्य होऊं.

(सर्वांनीं कांहीं काल स्वस्थ राहून ध्यान करावें.)

प्रार्थना.

असत्यापासून आह्मांस सत्याप्रत ने; अज्ञानांधकारांतून आह्मांस ज्ञानरूप प्रकाशांत आण; आणि मृत्यूपासून आह्मांस अमृतत्वाप्रत घेऊन जा. हे सत्यस्वरूपा! आह्मांपाशीं तूं प्रकाशित हो. हे दयाळा ! तशी जी अपार करुणा तिच्या द्वारें आमचें सर्वदा रक्षण कर.

हे कृपाळा ! तूं आह्मांस तुझ्या चरणांचा आश्रय दे. आह्मी सर्व भाऊ व बहिणी मिळून श्रद्धेनें व भक्तीनें तुझ्या मुक्तिप्रद चरणांस प्रणाम करितों.

(नंतर एक पद्य गाऊन उपदेशकांनीं धर्मपर उपदेश करावा व शेवटीं विशेष प्रार्थना करणें असेल ती करून पुनः एक पद्य गावें आणि शेवटीं आर्शावचन झणून उपासनेची समाप्ति करावी.)

उपासना ५.

उद्बोधन.

स्वभावमेके कवयो वदन्ति कालं तथान्ये परिमुह्यमानाः ।
देवस्यैव महिमा तु लोके येनेदं भ्राम्यते ब्रह्मचक्रम् ॥ १ ॥

येनावृतं नित्यमिदं हि सर्वं ज्ञः कालकारो गुणी सर्वविद्यः ।
तेनेषितं कर्म विवर्तते ह पृथ्व्यप्तेजोनिलखानि चिन्त्यम् ॥२॥

अर्थ- कोणी पंडित मूढ होत्साते स्वभाव हेंच कारण
ह्मणतात; कोणी काल हेंच कारण ह्मणतात; परंतु तसें नव्हे.
तो देवाचा महिमा आहे, ज्याच्या योगें हें ब्रह्मचक्र भ्रमण क-
रीत आहे. ॥१॥ त्या देवाचा महिमा हा-जो सदा सर्वकाळ ह्या
विश्वास व्यापून राहिला आहे, जो ज्ञानस्वरूप, कालाचाही कर्ता,
सर्व गुणांनी संपन्न आणि सर्वज्ञ असा आहे. त्याच्याच आज्ञेनें
पृथ्वि, आप्, तेज, वायु, आणि आकाश हीं पंच भूतें आपापलीं
कर्म करितात; त्यांचेंच आह्मांस चिंतन करणें आहे. ॥ २ ॥

अस्मिन् द्यौः पृथिवी चान्तरिक्षमोतं मनः सह प्राणै-
श्च सर्वैः । तमेवैकं जानथ आत्मानमन्या वाचो विमुञ्चथ
अमृतस्यैष सेतुः ॥ १ ॥

अर्थ- याच्या ठायीं आकाश, पृथिवी, अंतरिक्ष, आणि सर्व
प्राणांसहित मन हीं ओविलीं आहेत. त्याच एका आत्म्याला
जाणा. दुसरीं सर्व भाषणें सोडून द्या. तोच मोक्षाप्रत जा-
ण्याचा सेतु आहे.

अपाणिपादो जवनो ग्रहीता पश्यत्यक्षुः स शृणोत्यकर्ण ॥
स वेत्ति वेद्यं न च तस्यास्ति वेत्ता तमाहुरद्रयं पुरुषं महान्तम् ॥

अर्थ— त्याजला हात नाही, पाय नाही, तथापि तो शीघ्र ग्रहण करितो, डोळे नसून पाहतो, कर्ण नसून ऐकतो, सर्वज्ञेय जें तें तो जाणतो, परंतु त्याजला जाणणारा कोणी नाही. त्याला महान् आदिपुरुष असें ह्मणतात.

सर्वेन्द्रियगुणाभासं सर्वेन्द्रियविवर्जितम् ॥

सर्वस्य प्रभुमीशानं सर्वस्य शरणं बृहत् ॥ १ ॥

अर्थ—सर्व इंद्रियसामर्थ्याच्या योगें होणारें ज्ञान त्याला होतें, तथापि सर्व इंद्रियांनीं विरहित तो आहे. सर्वांचा प्रभु, सर्वांचा राजा, सर्वांचा मोठा रक्षणकर्ता तोच.

याप्रमाणें जो या निःसीम, भव्य, अशा ब्रह्मांडाचा उत्पन्नकर्ता, जो या विश्वाच्याठायीं सतत विराजमान आहे, ज्याचें अनादि, अनंत, आनंदमय, मंगल, प्रेममय, गंभीर, उन्नत, असें स्वरूप पहाण्याचें सामर्थ्य ज्याला आहे त्याजला या आकाशमंडलाच्याठायीं, भूमि आणि समुद्र, पर्वत आणि दरी, पशु आणि पक्षी, ह्यांच्याठायीं, मनुष्याच्या अंतःकरणामध्यें, मनुष्यांचा जो आजपर्यंत एकसारखा व्यवहार चालत आला आहे त्यामध्ये स्पष्टपणें दृश्यमान होतें, आणि जोच एक या दुस्तर प्रपंचाच्याठायीं आपल्या अंतः-

करणास धैर्य देणारा, सर्व संकटांतून पार पाडून शांति देणारा, जोच अनेकविध आमचीं कर्तव्ये करण्यास आत्मांस सामर्थ्य देणारा, जोच एक सर्व प्रकारें आमचा सुहृत्, आमचा मायबाप, आणि आमचा गुरु, त्या परात्पर परमेश्वराची आराधना करूं या. तदर्थ प्रापंचिक सर्व विषयांपासून आपली चित्तवृत्ति काढून घेऊन, त्याच्याठावीं अर्पण करूं. तो कृपानिधि या क्षणीं तरी आमचें अंतःकरण आपणापाशीं आकृष्ट करून ही आराधना सफल करो.

(पुढें ज्यांत परमेश्वर द्वितीय पुरुषीं असेल असें स्तवन-पर गीत गावें.)

स्तवन.

द्यावाभूमी जनयन् देव एकः ॥१॥ (ऋक्संहिता.)

ज्ञः सर्वगो भुवनस्यास्य गोप्ता य ईशोऽस्य जगतो नित्यमेव ॥२॥

(श्वेताश्वतर.)

अजं ध्रुवं सर्वतत्रैर्विशुद्धं ज्ञात्वा देवं मुच्यते सर्वपाशैः ॥३॥

(श्वेताश्वतर.)

एको देवः सर्वभुतेषु गूढः सर्वव्यापी सर्वभूतान्त-
रात्मा ॥ कर्माध्यक्षः सर्वभूताधिवासः साक्षी चेता

केवलो निर्गुणश्च ॥४॥

(श्वेताश्वतर.)

एष आत्मा अपहतपाप्मा सत्यकामः सत्यसंकल्पः ॥५॥

(छान्दोग्य.)

सत्यमेवेश्वरो लोके ॥६॥

(रामायण.)

आनन्दो ब्रह्म

(तैत्तिरीय उपनिषद्.)

पितासि लोकस्य चराचरस्य ॥७॥ (भगवद्गीता.)

दावाभूमी जनयन्देव एकः— हे परमात्मन्, हें सर्व विश्व
त्वां उत्पन्न केलें, आणि एका काळीं सर्व उत्पन्न करू-
न आपण एकीकडे राहिलास अशा प्रकारची तुझी
सृष्टि नव्हे, तर सतत या विश्वाच्या ठायीं वर्तमान असून
अनादिकालापासून उत्तरोत्तर अधिकाधिक अद्भुत सृष्टि क-
रीत आहेस. तुझा सृष्टीचा व्यापार आजपर्यंत एकसा-
रखा चालत आला आहे, आणि तो पुढेंही चालत रा-
हील. तत्ववेत्ते सांगतात कीं, पूर्वीं केवळ ही पृथिव अरण्य-
मय होती; प्रचंड वृक्षांशिवाय दुसरें कांहीं नव्हतें. तदनंतर,
विलक्षण अजगरासारिखे प्राणी, पुढें त्यांच्याहीपेक्षां चांगले, या-
प्रमाणें उत्तरोत्तर अधिकाधिक चांगली अशी उत्पत्ति करितां
करितां शेवटीं आत्मांसारिख्या मनुष्यांस त्वां निर्माण केलें,
आणि अशा प्रकारची बुद्धि दिली आणि आपणांस ओळख-
ण्याचें ज्ञान दिलें, कीं त्या प्रकारची बुद्धि आणि ज्ञान दु-

सऱ्या निर्मिलेल्या प्राण्यांसुंनाहीं. अतएव किती तुझी आह्मां दीनांवर कृपा ! विनम्रभावेँ जगदात्मन् आह्मां तुझे आभार म्मानितों.

यईशे ऽस्य जगतो नित्यमेव—अशा प्रकारें हें अद्भुत विश्व, ही पृथिवी, चंद्र, सूर्य, आणि अगणित जे हे तारे, जे मोठमोठाले प्रचंड गोलच आहेत—एवढ्या महत्वाचे कीं, त्यांजपुढें ह्या आमच्या विशाल पृथ्वीची समुद्रकांठावरील वाळवंटांतील एका वाळूच्या कणाची जी योग्यता तेवढीच आहे,—हीं सर्व उत्पन्न करून तूं त्यांचें शासन करितोस. तूं ह्या निःसीम विश्वाचा राजा, प्रभु, स्वामी. सर्व कांहीं तुझ्याच इच्छेनेँ विश्वामध्येँ घडून येतें. तुझेँ सामर्थ्य अपरिमेय आहे, तें आह्मांस पूर्णपणें कळवयाचें नाहीं. आजपर्यंत अनेक बुद्धिशाली मनुष्यांनीं विचार केला, परंतु तुझा पार लागला नाहीं. हें सर्व प्रचंड विश्व तुझ्या मोठेपणाची साक्ष देतें. हें सर्व तुझेँ वैभव पाहून पूज्यबुद्धानें विनम्रभावेँकरून आह्मां तुजला लोटांगण घालितों.

भुवनस्यास्य गोप्ता—आणि तूं याचें प्रेमानें संरक्षण करितोस. आपल्या ह्या विश्वाचा नाश होऊं नये, उत्तरोत्तर वृद्धि व्हावी, उत्तरोत्तर वाईट नष्ट होऊन चांगलें प्रवृत्तींत

यावें, कुरूप जें आहे तें नष्ट होऊन सुंदर जें त्याची प्रवृत्ति व्हावी, ह्याविषयीं तुझ्या अनेक योजना सर्वत्र दृष्टीस पडतात. सर्व प्राणिमात्रांचा विचार केला असतां नवीन प्राणी उत्पन्न व्हावयाच्या पूर्वीच त्यांचा निर्वाह व्हावा एतद्विषयीं तूं रचना करून ठेवितोस; त्याच्याच योगें ते प्राणी पुढें वाढून त्यांस त्यां नेमून दिलेलें कर्तव्य करावयास ते समर्थ होतात. या-प्रमाणें सर्व इतर प्राण्यांच्या आणि आह्लां मनुष्यांच्या शरीराची वृद्धि व्हावी एतदर्थ तुझ्या विलक्षण योजना चोहीकडे आहेत इतकेंच नव्हे, तर आमचा जो हा आत्मा त्याचीही वृद्धि व्हावी, त्याला शुभ संस्कार लागावे, त्याजमध्ये उन्नत विचार उदित व्हावे, आणि अनादिअनंत जो तूं त्या तुझें ज्ञान त्याजला व्हावें, तुझ्याठायीं त्याणें रत व्हावें एतदर्थ त्याच्या अंतःकरणामध्ये सत्यासत्य, शाश्वताशाश्वत, नित्या-नित्य, योग्यायोग्य, अशा प्रकारचें ज्ञान ठेऊन बाह्य विश्वासही सुंदर, उन्नत, आनंदमय असें स्वरूप दिलें आहेस, तेणें-करून केवळ शारीरकृत्यांच्या योगेंकरूनच तो संतुष्ट न होतां परात्पर जो तूं शाश्वत पुराणपुरुष त्या तुझ्या ज्ञानाविषयीं त्याजला उत्कंठा प्राप्त होते. सत्यमेव तूं आमची माता, तूं आमचा पिता. असा जो तूं त्या तुजला पितृभक्तीनें आह्लां प्रणाम करितों,

अज्ञं ध्रुवं—तूं अज आहेस, तुला जन्म नाहीं, तूं कशावर
अवलंबून नाहीस. तूं स्वतंत्र, तूं शाश्वत, तुजला विकार
नाहीं. सृष्टींतील सर्व पदार्थ नानाप्रकारचे विकार पावतात,
ते नश्वर आहेत, आज जें आहे तें उद्यां नाहीं किंवा आज जसें
आहे तसें उद्यां नाहीं, हा प्रकार चोहींकडे दिसून येतो. परं-
तु याच अशाश्वताच्या योगें तुझ्याच कृपेनें, तुझ्याच प्रेरणेनें
आह्मीं मनुष्य तूं जो शाश्वत आणि अव्यय त्या तुजला शो-
धून काढितों. आजपर्यंत आह्मांसारिखे मनुष्य असंख्य झाले,
आह्मांसारिखाच प्रपंच करून इहलोक सोडून अन्यत्र गेले,
त्यांचें नांव सुद्धां आतां कोठें नाहीं; याचप्रमाणें आह्मींही,
आमचा काळ येईल तेव्हां हा सर्व पसारा सोडून अन्यत्र जा-
ऊं. जड पदार्थांचींही याच प्रकारचीं अनेक रूपांतरें होतात.
आज ज्या ठिकाणीं भूमि त्या ठिकाणीं कालांतरीं समुद्र, ज्या
ठिकाणीं मोठमोठाल्या नगरी त्या ठिकाणीं वीर अरण्य,
अशा प्रकारची अवस्था आहे. परंतु तूं मात्र शाश्वत, तूं मात्र
नित्य, सर्वकाळीं जशाचा तसाच. या शरीराचीं जीं हीं रू-
पांतरें आणि नाश त्यांच्या योगें भयभीत झालेले जे आह्मीं
ते अनश्वर जो तूं त्या तुला शरण येतो.

ज्ञः—तूं ज्ञानस्वरूप आहेस, जड जें दिसतें त्याहून तूं अ-

त्यंत भिन्न, काष्ठ पाषाण तूं नव्हेस, तुला डोळे नाहीत तथापि तूं पहातोस, कान नाहीत तथापि ऐकतोस, हस्तपाद नाहीत तथापि ग्रहण करितोस, चैतन्यस्वरूप तूं असून शरीराच्या योगें होणारीं सर्व कार्यें तूं करितोस, तूं आत्मांशीं जो व्यवहार करितोस तो हस्तपादादि बाह्य साधनांनीं नव्हे, तर ज्ञानस्वरूप तूं अंतर्गामाच्या ठायीं प्रकट होऊन प्रार्थिल्लें फळ आत्मांस देतोस; हृदयामध्यें आनंद उदित करितोस आणि शांति देतोस. तूं केवळ अंतःकरणानें प्राह्य, बाह्य इंद्रियांच्या द्वारें तुझे ग्रहण व्हावयाचें नाही, असा जो तूं ज्ञानस्वरूप, शांत अंतःकरणामध्यें दृश्य, त्या तुजला नमन करितों.

सर्वगः—सर्वव्यापी सर्वभूतान्तरात्मा—तुला देश आणि काळ ह्यांची मर्यादा नाही. तूं आमच्या अत्यंत सन्निध आहेस. असंख्य योजनें दूर असे जे आकाशांत गोल भ्रमण करीत आहेत, त्या ठिकाणीं आहेस. तूं सर्वांचा साक्षी आहेस. तूं आमच्या अंतःकरणाच्या ठायीं वास करितोस. आमच्या अंतर्गामींचे विचार मनुष्यांस जरी समजले नाहीत, तथापि तुजला समजतात. आमचें अंतःकरण तूं यथावत् जाणतोस. तूं आतां आहेस, तूं पूर्वी होतास. ज्या वेळेस मनुष्यांची उत्पत्तिही नव्हती, पृथ्वी ही घोर अरण्यमय होती, त्यावेळेस तूं

होतास, आणि अनंतकाळपर्यंत तूं रहाशील. यद्यपि हे सर्व जड पदार्थ तुजपासून भिन्न आहेत, तथापि तूं त्यांच्याठायीं वास करितोस. तुझे भक्त तुला चंद्रसूर्यांच्याठायीं, आकाश-मंडलामध्यें विस्तीर्ण सागराच्याठायीं, अति उच्च पर्वतांमध्यें सर्वत्र तुझे सुंदर उन्नत स्वरूप पाहून आनंदानें परिपूर्ण असे होतात.

अपहृतपाण्या-तूं मगलस्वरूप आहेस. तूं पवित्र आहेस. सत्य हें तुझे स्वरूप आहे. आर्क्षी ज्यास सत्य असें ह्मणतो, योग्य, शुभ, अथवा वरें असें ह्मणतो, तें सर्वथा बाधरहित आहे. तें मनुष्याच्या इच्छेवर अवलंबून नाही. इच्छा असो किंवा नसो, तेजेंकरून लौकिक हित होवो अथवा अहित होवो, त्या सत्याचें अवलंबन केलेच पाहिजे. अशा प्रकारचा त्याज-विषयीं आमच्या मतीचा ग्रह होतो. कारण, तूं जसा शाश्वत, सनातन, तसें तें सत्य तुझे स्वरूप ह्मणून शाश्वत आणि सनातन आहे. मनुष्यांच्या व्यवहारामध्यें उत्तरोत्तर सत्याची अधिकाधिक प्रवृत्ति तूं करित आहेस. यद्यपि कांहीं काळपर्यंत असत्याचा जय झाला तथापि अंतीं सत्याचाच जय होणार. भाग्यशाली तुझे कांहीं भक्त मोठमोठालीं संकटें सोसून प्राणनाशाविषयींही क्षति न बाळगितां तुझे सत्य घडू

धरून वसतात. त्याच्या योगें त्यांच्या अंतःकरणास जें सामर्थ्य प्राप्त होतें तें अन्य कशाच्या योगेंही मिळावयाचें नाहीं. जो मनुष्य कामक्रोधादिकांचा दास, ज्याच्या अंतःकरणामध्ये दुष्ट वासना नांदतात, त्याला तुझ्या मंगलस्वरूपाचें ज्ञान व्हावयाचें नाहीं. तुझ्या पवित्र मंदिराच्याठायीं प्रवेश करण्याचा अधिकार त्याजला नाहीं. पापाविषयीं लाज वाटून जो अनुत्तम होतो, तोच तुजप्रत येण्याविषयीं योग्य होतो. असा जो मंगलमय सत्यस्वरूप परमात्मा तूं त्या तुजला आह्मीं पापी असत्यामध्ये नांदणारे असे प्राणी नमन करितों.

आनन्दो ब्रह्म— तूं आनंदस्वरूप आहेस. सर्व ह्या विश्वामध्ये आनंदमय असें तुझे स्वरूप नांदत आहे. दुष्ट वासना नाहींशी होऊन ज्याचें अंतःकरण विमल झालें आहे त्याला तुझ्या आनंदमय स्वरूपाचा साक्षात्कार होतो. तुझे भक्त चोर्हीकडे तुझे आनंदमय स्वरूप पाहून कृतार्थ होतात. विषय-सौख्यामध्ये आनंद नाहीं, सर्व पृथ्वीच्या ऐश्वर्यभोगामध्येही आनंद नाहीं. हे सर्व क्षुद्र आनंद क्षुद्र मनुष्यांच्याच योग्य. सर्व ब्रह्मांडाचा अधिपति जो तूं सर्वांचा व्यापक, सर्वांचा वत्सल पिता, त्या तुझे स्वरूप ध्यानीं आणून तुझ्या समागमानें वागणें ह्यांतच खरा आनंद; ह्यापुढें अन्य सर्व आनंद तुच्छ होत.

पितासि लोकस्य चराचरस्य—तूं आमचा पिता, तूं आमची वत्सल माता, तूं आमचा सुहृत्, तूं आमची गति. प्रपंयामध्ये अनेक प्रकारचे त्रास, अनेक प्रकारच्या भीति, ह्यांतून आमचा उद्धार करणारा तूंच. तुजशिवाय, हा प्रपंच भयंकर श्वापदांनीं घेरलेल्या अरण्याप्रमाणें आहे. तुझ्या ठायीं विश्वास उत्पन्न झाला, अतःकरणामध्ये तुझा स्थिर वास झाला, सदा सर्वकाळ मनुष्य तुजला पाहूं लागला, ह्यणजे ह्या अरण्याची भीति नष्ट होऊन तें सुंदर आनंदकारक उपवन असें होतें आणि मनुष्याच्या अंतःकरणांत धैर्य, आनंद आणि शांति वास करितात. आंत कामक्रोधादिकांपासून अंतःकरण पीडित होतें; बाहेर अनेकविध अनिष्ट गोष्टी घडून येतात; अशा स्थितीमध्ये अंतःकरण स्थिर ठेवणें, विवेकास अनुसरून चालणें, पापापासून दूर राहणें, शांति हृदयांत वागविणें, ही अत्यंत दुष्कर गोष्ट. परंतु तुझ्याठायीं अंतःकरण तत्पर राहिलें, तुझी सेवा केली, ह्यणजे विलक्षण प्रकारचें सामर्थ्य प्राप्त होऊन, त्या स्थितींतून मनुष्य पार पडतो. अतएव सर्व प्रकारें आमचा आधार तूं. आमच्या जीवाचा जीव तूं. आमचा रक्षण करणारा तूं. सर्व कांहीं आमचें तूंच. अनेक गुणांनीं विशिष्ट जो तूं त्या तुजला अनन्यभावे शरण येऊन आह्मीं लोटांगण घालितों.

याप्रमाणे ह्या ब्रह्मांडाचा कर्ता, त्याचा शासिता प्रभु, त्याचा रक्षणकर्ता, अज, शाश्वत, सनातन, ज्ञानस्वरूप, देशकालातीत, सर्वव्यापी, मंगलस्वरूप, सत्यस्वरूप, आनंदमय, आणि आमचा वत्सल मातापिता आणि आमचा सुद्धत्, असा जो परात्पर परमात्मा त्याचे ठायीं आपली मति क्षणभर स्थिर केलें.

(एथें कांहीं वेळ परमेश्वराच्या स्वरूपाचें ध्यान करून पुढील प्रार्थना घणावी.)

असतो मा सद्गमय तमसो मा ज्योतिर्गमय मृत्योर्मा-
मृतं गमय आविराविर्म एधि ॥

हे परमात्मन्, असत्य, आणि भ्रान्ति यांजमध्ये आह्मी सतत वास करितों. आह्मी अज्ञानरूप अंधकार, दुःखरूप अंधकार, पापरूप अंधकार यांणीं वेष्टित झालों आहों. त्या अंधकारांतून आणि असत्यांतून आह्मांस काढून, आपलें सत्य, आनंद आणि पवित्रता एतद्रूप जें तेज त्याच्या ठायीं आह्मांस ने. मृत्यूची जी ही दुर्निवार भीति, जिच्यापुढें सर्व विवेक नष्ट होऊन जातो, ती भीति नाहीशी कर. आपला साक्षात्कार ह्या दीनास होईल असें करून, सदैव आनंदमय, ज्ञांत, मंगलमय, गंभीर, अनादि, अनंत, परम सुंदर, वत्सल,

अशा तुझ्या स्वरूपामध्ये हा दीन आत्मा गुंग होऊन नाईल असें कर.

(ह्या नंतर एक पद्य झणून धर्मविचारपर भाषण किंवा वाचन झाल्यावर एक पद्य झणावें आणि त्या समयास व आपल्या अंतः-करणाच्या वृत्तीस अनुरूप अशी विशेष प्रार्थना करणें असेल ती करावी.)

आशीर्वचन.

सर्वसमर्थ परमात्मा आमचा वत्सल मायबाप आह्मीं मंद-मतीनें केलेली ही आराधना मान्य करो. आपल्या ठायीं आमचें प्रेम उत्तरोत्तर दृढ होईल असें करो. कामक्रोधादिकांचें आकलन करण्याचें सामर्थ्य आह्मांस देवो. अंतःकरणा-मध्ये आपलें स्वरूप अधिकाधिक स्पष्टपणें आविर्भूत करो. त्याचीच इच्छा प्रमाण मानून सर्व कर्तव्यें निश्चयानें करण्यास आह्मांस सामर्थ्य देवो. आणि विवेक, धैर्य, आणि शांति हृदयांत वास करितील असें करो.

समाप्त.

ह्या पुस्तकांतील कठीण शब्दांचा कोश.

अ

अकृत्रिम—ज्यांत कपट नाही
असें. [ज्यास कठीण.

अगम्य—प्राप्त होण्यास, समज-
अगाध—ज्याची खोली समजत
नाहीं तें.

अगोचर—इंद्रियांनीं जें समजत
नाहीं तें, दिसत नाही तें.

अचिंत्य—ज्याची कल्पना क-
रतां येत नाही तें.

अचेतन—जड. ज्यास जीव
नाहीं तें.

अतएव—ह्मणून.

अतर्क्य—तर्क करण्यास कठीण.

अतिक्रम—मर्यादे बाहेर जाणें.

अतीत—पलीकडे.

अधम—नीच.

अनन्यभाव—एकाच देवावर वि-
श्वास ठेवणें.

अनादि—ज्यास आरंभ नाही तो
अनाद्यनंत—ज्यास आरंभ व
शेवट नाही तें.

अनुपमेय—ज्यास कशाची उप-
मा देतां येत नाही तें.

अनुराग—प्रीति.

अनुलंघ्य—ज्याचें उलंघन क-
रतां येत नाही तें. [ज्ञालेले.

अपापविद्ध—पापानें दूषित न
अपेक्षित—इच्छिलेले.

अबाधित—ज्यास बाध नाही तें.

अमृतधाम—अमरपणाचें घर.

अमृतस्वरूप—अमर आहे स्व-
रूप ज्याचें. [धार.

अवलंबन—आश्रय करणें, आ-

अव्यय—ज्यास विकार नाही तें.

अशुचिता—अपवित्रपणा.

अश्लाघ्य—स्तुति करण्यास अ-
योग्य, निर्द्य.

अस्तित्व-असर्णे.

आ.

आकलन-आकळणें.

आकृष्ट-ओढलेलें.

आतुर-अधीर, उतावीळ.

आदर्श-आरसा.

आदेश-आज्ञा.

आध्यात्मिक-आत्म्यासंबंधीं.

आपदा-संकट, दुःख.

आपाततः-वरवर.

आसक्त-अत्यंत लुब्ध झालेले.

आज्ञानुवर्ती-आज्ञेप्रमाणें वागणारे.

आज्ञांकित-आज्ञा पाळणारे.

उ.

उचित-योग्य.

उच्च-उंच.

उत्कंठित-उताविळ.

उत्पात-प्रळय. नित्य न हो-

णारी भयंकर गोष्ट.

उत्पादक-उत्पन्न करणारा.

उदित-उदय पावलेले.

उद्बोधन-जागृत करणें.

उद्भूत-उत्पन्न झालेले.

उद्विग्न-खेदयुक्त, उदासीन.

उन्नत-उत्तम स्थितीस आलेले.

उन्नति-उत्तम स्थिति.

उपस्थित-जवळ असलेले.

उल्लसित-प्रफुल्लित.

ए.

एतदर्थ-यासाठीं.

ऐ.

ऐहिक-ह्या जगासंबंधीं.

औ.

औत्सुक्य-उत्सुकता.

अं.

अंजन-डोळ्यांत घालण्याचें

औषध.

अंतराय-विघ्न.

अंतर्निहित-आंत असलेले.

अंतर्प्राप्त-अंतःकरणांत

अंतर्प्राप्तत्व-

अंतरात्म्यत्व-

अंतःकरणांत

वास करण्याचा

गुण.

क.

कल्याणगुणनिधान- कल्याण-
कारक गुणांचें स्थान.

ग.

गाचर-इंद्रियांनीं जाणण्यासा-
खें, दिसत असलेलें.

च

चरित-चरित्र.

चाड-सवड, गरज.

चिदात्मक- } ज्ञानस्वरूप.
चिन्मय- }

चेतन-ज्यास प्राण आहे तें.

चेतना- बुद्धि.

चैतन्य-ज्ञानशक्ति.

चैतन्यमय-ज्ञानमय.

च्युत-सुटलेलें, पडलेलें.

ज.

जगज्जननी-जगाची माता.

जगज्जिविन-जगताचा प्राण.

जगत्कारण-जग उत्पन्न कर-
णारा.

जगदात्मन्-हे जगाच्याआत्म्या,

जीवित-जगणें, आयुष्य.

झ.

झंझावात-तुफान वारा.

ठ.

ठाकलों-राहिलों.

त.

तत्ववेत्ता-खरें काय तें जा-
णणारा. [ज्ञालेलें.

तल्लीन-त्या ठिकाणीं गुंग

तिमिर-अंधकार.

त्वदभावीं-तूं नसतां.

द.

दिव्य-उत्तम, तेजस्वी.

दिव्यभाव-देवपणा, वर्चस्व.

दुरित-पाप.

दुर्ग-जेथें प्रवेश होण्यास कठी-

ण तें, किला.

दुर्घट-होण्यास कठीण.

दुर्वृत्त-वाईट आचरणकरणारें.

दुःसाध्य-साधण्यास कठीण.

दृढानुराग-दृढ प्रीति. [जोगें.

दृश्यमान-दिसणारें, दिसण्या-

ध.

धन्य-प्रशंसनीय.

न.

नष्टप्राय-नाहीसैं झाल्यासारखें.

नानाविध-अनेकप्रकारचें.

नियमन-व्यवस्था.

नियामक- } व्यवस्था करणा-

नियंता- } रा.

निवृत्त-परतलेलें.

निर्नायक-ज्यास कोणी धनी
नाहीं असें. [करणें.

निर्मूलन-मुळासकट नाहीसैं

निःसीम-ज्याला सीमा नाहीतें

प.

पटल-पडदा.

पतन-पडणें.

पतित-पडलेला, पापी.

पराजित-पराजय पावलेला.

परित्राता-सोडविणारा.

पर्यवसान-शेवट.

पारत्रिक-परलोकाविषयीचें.

पारमार्थिक-ईश्वरप्राप्तीसंबंधीं.

पावन-पवित्र करणारा.

पितृवात्सल्य-पित्याचें प्रेम.

प्रत्यय-अनुभव, दाखला.

प्रफुल्लित-उमललेलें, टवट-
वलेलें.

प्रभव-उत्पत्ति, उगम.

प्रवृत्त-तिकडे मन ओढलेलें.

प्राबल्य-जोर, बळ.

प्रेमभरित-प्रेमानें भरलेलें.

ब.

बाणणें-भिनणें, आंगांत भरणें.

बाह्य-बाहेरचें.

बोधज्योति-बोध हीच कोणी
ज्योति, ज्ञानज्योति.

भ.

भातुर्के-खाऊ.

म.

मनोभावना- } मनाची वृत्ति.

मनोवृत्ति- }

मर्त्य-मरणारें.

मुक्तिप्रद-मुक्ति देणारें.

मूढ-अज्ञान.

मोहपाश-मोहाचा फासा.

भंगलमय-कल्याणानें भरलेलें.

र.

रंक-भिकारी, धुलक.

व.

वत्सल-मायाळू.

वाड-मोठा, थोर.

वातावरण-वायूचें वेष्टन.

विकसित-फुललेलें, उमललेलें.

विनीत-नम्र.

विविध-नानाप्रकारचें.

विवेक-सदसद्विचार.

विवेचन-विचार.

विषयलोभ-संसार सुखाची

इच्छा.

विस्मय-आश्चर्य.

विक्षिप्त-वेडें.

व्यग्र-स्थिर नव्हे तें.

व्यवसाय-उद्योग, व्यापार.

व्यावृत्ति-फेरा.

श.

शलाका-सळई.

शाब्दिक-शब्दाचें.

शांतस्वरूप-शांति हेंच ज्याचें
स्वरूप आहे तें.

शांतिजन्य-शांतीपासून उ-
त्पन्न झालेलें.

शिरसावंद्य-ज्यापुढें मस्तक
नम्र करावें इतकें योग्य तें.

शोकाक्रांत-शोकानें भरलेलें.

शोचनीय-दुःख मानण्यासारखें,
स.

सच्चिदानंद-सत्, चित्, आणि
आनंद-सत्य, ज्ञान, आणि आ-

नंद हीं ज्याचीं रूपें आहेत
असा परमेश्वर. [लत आलेलें,

सनातन-फार काळापासून चा-
सन्निधान-जवळ असणें.

सप्रयोजन-हेतु धरून. [णारा,
समदर्शी-सारखी दृष्टि ठेव-

सर्वथा-सर्व प्रकारें.

सर्वत्र-चोहीकडे.

सर्वव्यापक- } सर्व ठिकाणीं अ-
सर्वव्यापि- } सणारें.

सर्वतयाभि-सर्वाच्या अंतःक-
 रणांत असणारा.
 सल्लभ-फार जवळ.
 सादर-आदरानें.
 सुखधाम-सुखाचें घर.
 सुप्रतिष्ठित-चांगलें ठरलेलें,
 स्थिर झालेलें. [हाट.
 सुप्रभात-सुखदायक अशी प-
 सुरम्य-सुंदर.
 सुहृत-आप्त, मित्र.
 सूर्यमाला-सूर्या सभोंवती कि-
 रणारे ग्रह यांची माळ.
 सोजवळ-निर्मळ, स्वच्छ.

संचित-साठविलेले.
 संभजनीय-भजण्यास योग्य.
 संशयजाल-संशयाचें जाळें.
 स्तोत्र-स्तुति.
 स्थिरचर-स्थावर व जंगम.
 क्ष.
 क्षति-लाज, शंका, हानि.
 क्षुद्रता-क्षुलकपणा.
 क्षुद्ररूपी-क्षुलक स्वरूपाचें,
 न.
 ज्ञानस्वरूप-ज्ञान हेंच ज्याचें
 स्वरूप आहे तो.

एथील प्रार्थनासंघातं विज्ञापिका पुस्तके.

कीर्तने, प्रत्येकास.....	०	१	०
ए. ... आराधनेचा प्रकार	०	१	०
... शिक्षा	०	१	०
ब्राह्मधर्मप्रतिष्ठाक वाक्यसंग्रह	०	१	०
प्रार्थनासंघात (निराभिराख्या बाई विद्यार्थी) ४ आणे, ६ आणे			
६ आणे.			
भक्तिसुधा	०	६	०
ना. हल व साठक ह्याविषयी विचार रा. सा.			
काशीनाथ वाळकण प्रसिद्ध			
केलेले.....	०	१	०
Last days of Raja Ramnohan Ray. Rs.	1	0	0
The <i>Bisi</i> , an English poem by Prof.			
M. N. Kunte B. A.	0	6	0
What relation does Religion bear			
to Civilization?	0	4	0
Memoir of late Dr. Carpenter.....	1	6	0
Fractional Sermons of Dr. Carpenter ..	0	12	0
The New Dispensation and the			
Sadhara Brahma Samaj by			
Pandit Shiwa Nath Shastree			
M. A.	0	8	0
Faith and Progress of the Brahma			
Samaj by Babu P. C. Muzumdar ..	2	2	0
... of Theism and its relation to			
... so-called revealed religions. ..			
by Prof. R. G. Bhambarkar M.A. ..	0	1	0